

Nf. 112.

קדשת העמים
בימי המשיח

Sive

DISSERTATIO
TEXTVALIS

Ad Locum Zachar. XIV, 20. 21.

Quam

בעזרת השם

Sub PRÆSIDIO

VIRI *Plurimum* REVERENDI CLARISSIMI
DOCTISSIMI

DN. JOHAN. HENRICI
HOTTINGERI.

SS. THEOL. & ANTIQUITAT. JUDAICA-
RUM PROFESSORIS ORDINARI, CELEBER-
RIMI, PATRONI, FAUTORIS & Studiorum
PROMOTORIS nunquam non honorandi

In Auditorio THEOLOGICO

Ad Diem 15. Aug. M DCC XI.

publica & placide

NOBILISSIMORUM DOMINORUM
COMMILITONUM

sub auspiciis submittet

JOHAN. CONRADUS Sels/
Sangallo Helvettus: AUCTOR.

Marb. Carr. Typis JOHANNIS KURSNERI, Acad. Typ.

INCLYTÆ REIPUBLICÆ SANGALLENSIS IN HELVETIA
SENATUI MAGNIFICO FLORENTISSIMO, PIO, FELICI.

Nobilissimis, Amplissimis, Prudentissimisque VIRIS

Dn. GEORGIO WARTMANNO }
Dn. LAURENTIO WERDERO } Coss. Gravissimis.
Dn. HENRICO HILLERO }

Dn. JOH. CONRADO FELSIO, Senatori, Capitaneo, variis mune-
ribus publicis optimè defungenti, Agnato honorando.

Dn. DAVIDI FELSIO, tribuno plebis meritissimo, Patruo omni ho-
noris cultu suscipiendo.

Cæterisque SENATORIBUS & Tribunis, Patriæ PATRIBUS,
DOMINIS suis gratiosis,
Nec non

Venerandis admodum, Clarissimis atque Doctissimis VIRIS

Dn. JOSEPHO SCHAFFHAUSERO, Antistiti Venerabili,
Dn. MICHAELI SCHLATTERO, Camerario Gravissimo. Gymna-
sii INSPECTORI atque Collegii Theologici & Musici PRÆSIDI lauda-
tissimo.

Dn. JOH. JACOBO SCHERERO, Bibliothecario & Collegii Theo-
logici PRÆSIDI Celeberrimo.

Dn. CHRISTOPHORO STEHELIO, Gymnasii Inspect fidelissimo.

Dn. HERMANNO SCHLUMPFIO, Eleemosynario Vigilantissimo,
Agnato honorando.

Ecclesiæ Sangallensis Quinqueviris Dignissimis, Cæterisque ejus-
dem Ecclesiæ & Scholæ Ministris fidelissimis

Ut &

VIRO *Reverendo Doctissimo*

Dn. JACOBO ZOLLICOFERO, Ecclesiæ quæ Christo Lupiclivii
colligitur Pastori fido, agnato & quondam Præceptori æternum colendo.

Tandem

Nobilissimo, Gravissimo VIRO

Dn. NICOLAO SCHOBINGERO, Collegii Nobilium Ex Præsidi,
tutori suo parentis loco observando

*Hocce studiorum suorum specimen ea qua par est
animi observantia*

D. D. D.

JOH. CONR. Fels.

נשש

DISSERTATIO EXEGETICA,

ad Zach. XIV. 20, 21.

כיום ההוא יהיה על מצלות הסוס קרש לוחה ויהיה
 הסירות בכורתו יהיה כמורקים לפני המזבח: ויהיה כרס סיר
 בירושלם ובירודה קרש ליהודה עבאור ובאו כלל הזבחים
 ולקחומהם ובשלו בהם ולא יהיה כנעני עוד בכית יהודה
 עבאור כיום ההוא

*Die illo super phaleris equorum erit sanctitas Adonai, &
 olla in domo Domini erunt craterum instar coram altari,
 & omnis olla in Jerusalem & Juda sancta erit Adonai Ze-
 baoth, & venient omnes, qui sacrificare volunt, & sument
 ex illis & coquent in illis, neque erit (ut Junius vertit) Ce-
 habaneus amplius in domo Adonai Zebaoth die illo.*

§. I.

AE

Tate Zachariae, ex quo nonnulla Speciminis
 loco explicanda constituimus, misera Ecce-
 sia Judaica cernebatur facies, nec abrevi in
 feliciorum (saltem quae longo tempore per-
 mansura esset) mutanda promittebatur.
 Nam quia Juda Deum suum derelinquebat,
 derelinquebatur quoque à Deo. Non solum insignia illa beneficia
 populo foederato propria cessabant, sed & insuper, quia vitia au-
 gebant & à fide & vita Majorum descisciebant, commertis afflige-
 bantur poenis. Ira Dei tantopere exarsit, ut eorum urbem Hiero-
 sololy-

A

rosolymitanam (quam infano amore deperibant Judæi) flammis ultricibus comburendam tradiderit, *ex alto emirebatur ignis in ossa* Thren. I, 13. qui prius gentes frœnavit, ne suum læderent populum, postea, ex quo ipse frœnum momordit atque omnia Dei monita contemtum tractavit, laxavit, ut concitato cursu in Israeliticam gentem irruerent, neque, quod prius factum, peculiarem à Cananæorum, infidelium separatum constituerent cœtum, hinc Thren. I, 17. *Præcepit Adonai de Jacobo, ut essent hostes סביון circa eum, inter quos Hierosolyma in menstruam facta est.* Hæc erant subcaptivitate Babylonica, quod historia abunde probat, Judæorum tristia fata, feliciora, quæ postea illucere videbantur, mox rursus disparuerunt, donec mensura impietatis & infidelitatis completa, aliud, idque pro ratione scelerum majus, iudicium subsecutum, quo Judæi fornaci percalefactæ quasi inclusi urebantur, hostium ferocientium libidini tradebantur, & inter illos miseram vitam agebant. Quamdiu autem impietas Judæorum, (cum qua pœna conjuncta) ac *ἐχθρὰ* illos inter & Ethnicos, Deo ita volente, durabat, nulla Ecclesiæ constans salus expectanda, immutanda hæc & in oppositam faciem convertenda, si aliter Ecclesiæ status florere deberet. Hoc ipsum est, quod in commatibus 20. & 21. cap. XIV. memorati Prophetæ, maximè si illa in nexu expendantur, contentum arbitramur, ceu quæ tradunt gentes, quæ olim jurati hostes populi Dei, atque bello, cujus robur in equitatu constabat, inclytæ, tempore N. T. Regi Messiæ subjiciendas atque ad omne servitium sacras fore, fideles insuper, qui prius iudiciis Dei referti, beneficiis sanguine Jesu Christi partis complendos Deoque consecratos fore, denique discrimen illud, quod Israelitas inter & Cananæos obtinebat, auferendum, atque ex iis unum populum existurum esse.

S. 2. Tria in diebus Messiæ eventura à propheta prædici ea, quæ præmissimus, clarè indicant. Ex his primum est. *Erit super phaleris equorum sanctitas Adonai.* Hæc verba, etiam me non monente, nõ ad literã intelligenda esse, quivis facile videbit, sed quoniam improprie significatus tum demum, quando proprius præmissus, elucescit, (hoc enim cognito demum applicatio ad rem subintellectam commode instituitur) primo de litera, in qua si æquo

æquo prolixior tibi videor, cogita, lector, me expositionem commatum horum ita animo constituisse, ut Philologiae sacra simul ratione habere proposuerim, Puto enim mihi in Cathedra disputaturo licitum, conveniensque esse, quod Oratorem pro concione eadem dicentem ob auditorum imperitiam maxime dedecret: Plurimum interest, quo loco quid dicas.

§. 3. Vocabulum סוס communi consensu equum notat, quam notionem loca, in quibus illud occurrit, haud obscure probant; modo enim cum curru Exod. XIV. 9, 23, modo cum equite jungitur Ezech. XXIII, 6. equites רכבי סוסים inequitantes equis. Ponitur hic in singulari, tamen significatione plurali accipiendum, quod alibi sæpius circa hanc Exod. XV, 19. Deut. XVII, 16. aliasve voces observandum, utישוב habitator 2. Sam. V, 6. transfertur 1. Chron. XI, 4. ישבי הארץ habitatores terra 1. Reg. VIII, 37. Confer. 2. Chron. VI, 28. de pluribus enim verba exponenda esse quilibet intelligit.

§. 4. Sed licet vocis סוס significatione sit certa, incerta tamen ejus origo, hinc, qui ejus natales querunt, in varias distrahuntur etymologias (1.) Ex quibus ea, quæ Bochartum animalium sacrorum optimum scrutatorem, authorem habet, Hieroz lib. II. cap. 6. p. 96. edit. Francof. vide in super Castelli Lexicon sub. Rad. סוס facile primum occupat locum. Observat autem eruditissimus Vir apud Arabes סוס significare, regere, gubernare quod in equum naturam docilem non male quadrat, hinc de Mazacum equis Nemeclianus in Cynegetico versu 166.

Nam flecti facilis, lascivaq; colla secutus
Paret in obsequium lentæ moderamine virgæ,
Verbera sunt præcepta fugæ, sunt verbera freni.

Ex hac quoque significatione est, quod eadem vox Hirundinem avem, quæ cum aliis paucis singularis Regiminis & Obedientiae exemplum est Jer. VIII. indicat.

A 2

§. 5.

(1) Aliis סוס originem debet rad. סוס sursum attollere; equus enim gaudet statura procerâ, & cervicem maxime elatam habet: verum סוס cum סוס nihil habet commune, nam non solum attollere, sed & velum erigere, uno verbo ἐπισησοποιεῖν notat. Melius

§. 5. Equo sive equis vates attribuit מצלות. Hoc nomen
 ασαξ λεγόμενον, atque hinc intellectu difficile: difficultatem au-
 gent varia variorum qua veterum qua recentiorum interpretum
 Judicia LXX. ἐπὶ τὸν χαλινὸν hinc vulg. super frenum, consimili-
 ter Syrus, Arabs, sed targum Jonathan כרובה pro quo interpres
 phaleras habet, hinc & B. Lutherus Rüstung; alii tintinnabula
 malunt, uti Tigurini, Galli, Seb. Schmidius, quibus plurimi ex
 Hebræorum Doctoribus præivere. (2) Adde Judæos in Germa-
 nica versione transferre Geklapffer der Pferde.

§. 6. Nostrum nunc esset unam ex his notionibus cum Judicio
 seligere, sed quum circumstantiis, quæ aliàs significatum obscu-
 riorum maximè determinant, destituamur, ἐπιλοπίσιν caute institu-
 enda. Certum est מצלות dici de re equis propria, neque ipsis
 equis

Melius de hac voce judicavit R. Bechai, qui equum ob hilari-
 tatem dici existimat שהוא כמו שש לכן הוא נקרא סוס שש
 ideo vocatur סוס quod est quasi שש Sas hilaris à radice
 Lxtari, gaudere, qualis equus Job. XXXIX. sistiur.

(2) Illustrationis gratia Judæorum in hanc vocem commentationes
 apponam, Raschius: על מצלות הסוס על הנקישות שתולין
 i. e. מצלות על לכונו כונו עינוו notat tintinnabula
 inter equi oculos pulchritudinis ergo appensa & paulo in-
 ferius citatus magister scribit מצלות הסוס טנטיניר בלע"ז
 Mezilloth equorum barbæ vocantur tintinir, quæ vocula
 eum tinnire & tintinnabulo optime convenit: & R. David
 Kimchi, מצלות הם שתולין נצוארו סוסים והם
 tintinnabula à collis equorum pendebant & tinnie-
 bant & in ספר שרשים ad rad. צלל idem inquit Magister
 מצלות סוס הונגים תלוים בסוס שהם מקשקשים
 Mezilloth sunt tintinnabula equis appensa & illa tinniebant:
 AbenEsra מצלות הצללים נצוארו הסוסים cymbala
 in collis equorum suspensa erant: Abarbanel וכתבו
 המפרשים שמצלות הן מנורת תצלנה וצללים והם
 מקשקשים תintinnabula מצלות Interpretes scribunt
 מצלות (tintinnabula) deridari ex תצלנה (tinnient) vel צללים (cymbala) ipsa
 enim tinniebant.

equis aut parte quadam, sed vestitu, sive vestitu equini parte. Probabile dein illam intelligi partem, quæ nobilior, quaque motu sonum edit. Communiter & recte quidem vox, quam explicamus ad ללץ, quæ etiam קול תרנגול או שער תשל *significatum strepitus aut tinnitus* comprehendit, refertur, vid. M. Buxtorffii Concord. unde quæ ab eadem radice descendunt ללץ ללץ מלחמה ללץ *sonum, cymbala* notant. Ex Chaldeis, Syris, & Arabibus argumenta, quæ idem confirmant, depromere possemus, sed non necessarium esse puto, nec quod dixi, à quoquam negari. Quoniam autem pars, quæ motu sonum edit, intelligenda videtur, illa ex materia sonora, quadam metalli specie, constabit. Quod verba *super מלחמה equorum erit sanctitas Adonai* commode admittunt, uti paulò inferius dicemus.

§. 7. Si jam ad equaria attendimus, nonnulla hoc nomine exprimi posse cognoscemus. frænum, hinc Virg.
Chalibem frenosque momordit.

orea, frontale, tintinnabula &c. vel integra ex metallo aut ex parte minimum erant. Quando equus metallo vestitus celeri pede currit, tinnitum excitat, qui fortior, quo equi plures, & ornamenta eorum plus ex metallo confecta sunt. Nec putandum phaleras, quibus posteriori tempore equos ornare solent, olim, speciatim in oriente, incognitas fuisse, vel his multo pretiosiores nunc cerni: Minime oriens Metallifer nostris non cessit. Longius quoque ejusmodi ornatus durat, qualem gentes, quibus equi ad quotidianum usum, elegisse constat: Hinc Herod. lib. 1. c. 6. Massagetæ equorum περι τὰ σέρρα χαλκίους θώρακας περιβάλλουσι. τὰ δὲ περὶ τὸς χαλκίους καὶ σέρρα καὶ φάλαρα χρυσῷ σιδήρῳ καὶ οὐδ' ἀργύρῳ χερσίναι εἶδεν, pectoribus aneis thoraces circumdant. Circa frænum frænaque & phaleras aurum adhibent, ferro atque argento nihil prorsus mentes puta, ut additur, ob defectum. Imò alia rationes phaleras firmas, aneas, quæ telorum ictum declinant, sonaces, tintinnabula suadebant, nam ne sonitu & tumultu in præliis percellerentur equi, frequens aris erat usus. Alianus, *ἰε πέτρα ἵνα μὴ ὦσαν αὐτοῖς οἱ ἵπποι καὶ ἀπληγῆς, φόβοις αὐτοῖς καὶ ἡχοῖς χαλκοῖς περισεδίξαι, καὶ κινδυνῆσαι ὡς μήποτε ἐν τῷ πολέμῳ δεῖσῶσι τὸς τῶν παγοπλιῶν ἀράβες καὶ τῶν ξιφῶν τῶν περὶ τὰς ἀσπίδας δὲ πορ-*

Persa ne timidos habeant equos, eos ad aris sonitum & strepitum assuefaciunt, tintinnabula pulsant, ne armorum in bello fremitum & gladiatorum ad clypeos resonantium crepitum exrumescant, quod testimonium Eruditissimo Bocharto debeo Hieroz. lib. 1. cap. 8. Appendebant dein tintinnabula, nam, ut probe observat Cl. Gousserius, necesse erat in oriente, ubi multa erant deserta, nullo trito itinere distincta, equis instrumentum aliquod sonum edens appendere, quo omnes de adventu equorum admonerentur viatores, quale instrumentum, tintinnabulum maxime, idoneum erat, Huc Phædri verba clare respiciunt fab. 38.

Muli gravati sarcinis ibant duo

Ille onere dives celsa cervice eminens

Clarumque collo jactans tintinnabulum.

Hæc Cl. Jacobus Gronovius illustratur^o belle inquit: Quod hodie in Gallia & Italia fit, quia montani itineris sæpe tantæ sunt angustia, ut cum sarcinis invicem præterire non possint, ideo nolarum sonitu è longinquo admonentur muliones, ut locis commodioribus, ubi via est paulo latior, subsistant, & alter alterum expectet. Imò tam bello, quam domi equis tintinnabula annectebant, quod Doctissimus Dovgræus pluribus testimoniis probat, ex quibus ad nostrum scopum pertinentia, non nisi duo adscribenda, eligimus

Γοργώ δ' αἶε ἐπ' Ἀργίδος δεῖα

Χαλκῆ μὲν ὤποις ἰσπικίοισι πεσδετ

Πολλοῖσι σὺν κώδωσιν ἐκτύπει φόβον

Gorgoque tanquam in spectaculo Palladis

Frontes equorum ferrea præmuniens

Multis cum tintinnabulis sonum dabat,

Euripid. in Rhes.

quod maximè, quando triumphaliter & pompaticè procedere volebant, observabant divites, hinc de Alexandri funere D. Sicul. l. 18. p. 643. ex edit. Steph. scribit ἕκαστος δὲ τύπων ἐσεφάνωντο κεχρυσωμένω σερῶν, καὶ παρ' ἑκάστην τῶν σιαγῶν εἶχεν ἐξηρημένον κώδωτα χρυσοῦν, Quisque horum (mulorum) corona deaurata redimitus erat, & urique maxille tintinnabula ex auro, & monilia gemmis constipata, collis appensæerant. Ex dictis ergo patet illos qui latiorrem vocis significatum eligunt, convenienter ejus origini statue-

re, & si sola tintinnabula exclusis aliis, quæ tinnitum excitant, intelligenda essent, verosimillimum scriptorem sacrum vocabulum, quod illam notionem magis determinat, adhibuisse. Accipimus igitur in genere pro *phaleris*, quæ ob sonum, quem motu edunt מַצְלוֹת non incommode appellantur, licet præprimis ea pars, cui aliquid inscribentur Orientales, intelligenda videatur. Generalem significatum Hebræus, quem Hieronymus hoc de vocabulo rogabat, probat. *vid. Drus. adh. l.*

§. 8. *Super phaleris* (sic enim vertere placet) *equorum eris sanctitas Adonai*. Vox קָרָשׁ in sacris plurimum de persona vel re dicitur, quæ, quum natura sua communis vel idololatrici usus, Deo ordinante ad sacrum variè impenditur. Ita vestes Levit. XVI, 4. Cibus Lev. XIX, 24. locus Exod. III, 5. tempus Exod. XVI, 23. aurum &c. Jos. VI, 19. fideles Jes. VI, 13. &c. hoc nomen קָרָשׁ *sanctitatis* habent, quoniam autem verè rerum personarumque consecratio nulli nisi Deo facienda, hinc sæpenumero cum לַיהוָה *sanctitas Adonai* conjungitur. Ex multis unum alterumque dabo exemplum Exod. XXXI, 15. *die octavo cessatio magna לַיהוָה קָרָשׁ sanctitas Adonai*. Num. VI, 8. *omnibus diebus separationis sue ipsi קָרָשׁ sanctitas Adonai*: conf. Ezech. XLVIII, 14. Illi jure meritoque ad honorem & servitium consecranda, qui לַיהוָה est, qui à se, non ab alio, a quo alia quævis suum esse habent, cui itaque illa præstò esse debent. Illi qui perfectissimus, mentiri nescius, cuius promissiones, præfigurationes & prædictiones certò adimplentur.

§. 9. Sed hæc ad verborum explicationem *super phaleris equorum eris sanctitas Adonai* nondum sufficient. Clarissima illis affundetur lux, si primò observaverimus, respectum esse ad laminam Pontificis, cui inscribendum קָרָשׁ לַיהוָה *sanctitas Adonai*, de qua Dei extat præceptum Exod. XXVIII, 36. & *facies laminam ex auro puro & sculpetur עליו super illam sculpturam sigilli קָרָשׁ לַיהוָה sanctitas Adonai* conf. Exod. XXXIX, 30. Hæc vestis præ reliquis sancta, omnem Aharonis cultum soli Deo sacrum esse indicabat. Hæc igitur verba auro perenni insculpenda atq; in fronte sacerdotis summi appendenda, ut omnis Israel, Pontificem summum servum veri Dei esse, & illum omnes functiones ex ejus præ-

prescripto obire cognosceret: hinc singulariter hæc vestis in Pontificatu gestanda committitur *Lamina aurea erit super fronte ejus, portetque Aharon iniquitatem sanctorum, qua sanctificabunt filii Israel, quo ad omnia dona sanctorum eorum, si que super fronte ejus jugiter in beneplacitum ipsis coram Adonai* Exod. XXVIII, 38. Huc respicere Zachariam arbitramur, qui non simpliciter ait, phaleras equorum fore sanctitatem Adonai, sed *hy super phaleris equorum erit sanctitas Adonai, sive illis sanctitas Adonai* inscribetur.

§. 10. Secundo: Gentes idololatrias personas atque res imaginæ aut nomine idoli, quod colebant, norasse, quo suam in fictitium Deum reverentiam testarentur, se cuncta nomine Dei & in honorem ejus suscipere, ab illo itaque felicem, adversus hostes maximè, successum sibi promittere. Hinc ut videtur & inferius magis lucefcet, in equorum, quorum insignis in bello usus, phaleris nomina, imagines Deorum expresserunt. Gentium conversionem prædicturus propheta noster, pulcherrimè dixit: *super phaleris equorum erit sanctitas Adonai* q. d. gentes quæ olim idolis servierunt, Deum nostrum agnoscent, revereantur, se suaque omnia ad honorem & servitium ejus tradent, qui hæctenus prælia adversus Ecclesiam nomine idolorum gesserunt, Ecclesiæ addentur atque Regi suo obedient, vires suas adversus hostes sub tutela Dei intendent. Sed ne quid finxisse videamur, necessarium hoc de idololatriarum more prolixius agere, atque ad textum nostrum accommodare.

§. 11. Notissimum, ut alibi terrarum, ita in Oriente idololatriam grassatam fuisse, eamque variam; ut igitur idololatræ se hujus illiusve numinis cultores profiterentur, seque ab aliis distinguerent, certas gestabant notas, illas vel idoli nomina corpori imprimebant, quomodo Bacchi cultores hederâ signabantur. Hinc Ptolemæus Philopater Judæos omnes a Religione patriæ deficientes *χαράτης δαυ πασαήνω διορίσιν υιοσσοφύλλω* notari insigni liberi patris hederæ folio jussit, III. Maccab. II, 21. Pene quemadmodum servi orientales in fronte ferebant Dominorum suorum nomina, uti habet Aristophanes *vide Gror.* Apoc. VII, 3. XIII, 16. quomodo etiam, qui verum Deum coluerunt, notabantur tum *אות הכרית*

signum

signum fœderis in corpore, cum ἰσχυρὰ εὐλακῆεια in fronte ma-
nuq; sinistra gestantes, quo alluditur in utroque tam V. Ezech. IX.
4. quam N. T. Apoc. VII, 3. IX, 4. XIII, 16. XIV, 1. 9. XVI, 5. XX,
4. XXI, 4.

§. 12. Quemadmodum autem falsi cultores se, ita etiam quæ
possidebant, Diis suis consecrabant, hinc illis quoque eorum for-
mam aut nomina impresserunt, quod reverentiæ testandæ, auxiliis
consequendi gratia in iis, quæ sibi pretiosissima videbantur, a qui-
bus vel maxima utilitas expectanda aut ingens damnum timendum,
præprimis observabant. Hinc naves, quas Diis tutelariis com-
miserunt, eorum imagine notarunt. Ita Virgilius
auratofulgebatur Appolline puppis

& Paulus fuisse dicitur ἐν πλοίοι πασαρήμων Διοσκυρίοις Act. XXVIII, 11.

§. 13. Quod quoque valere putamus de equis a vario, bellico
tamea usu, præcipuè inclutis. Nemo parum in historia versatus
ignorare potest, Veteres, orientales maximè, bella gerentes equi-
tatu usos fuisse, quod paucis ad hujus rei veritatem probandam
testatur Philosophus libr. IV. de Republ. c. 13. καὶ ἡ πρώτη δὲ
πολιτεία ἐν τοῖς Ἕλλησιν ἐγένετο μετὰ τὰς βασιλείας ἐν τῶν πολυμύνητων
ἢ μὲν ἐξ ἀρχῆς ἐκ τῶν ἰππέων. τὴν δὲ ἰσχυρὰ καὶ τὴν ὑπερῆχον ἐν τοῖς
ἰππέουσιν ὁ πόλις ἐπέχει. ἀπὸ μὲν δὲ συντάξεως ἀχρηστον τὸ ὀπλιτικόν,
αἱ δὲ ἀπὸ τῶν τοιούτων ἐμπειρία καὶ τάξις ἐν τοῖς ἀρχαίοις ἔχοντες ὑπε-
ρον, ὡς ἐν τοῖς ἰππέουσιν εἶναι τὴν ἰσχυρὰ. Et prima quidem respu-
blica apud Græcos post regna existit ex iis, qui bellarent. Prin-
cipio quidem ex equitibus. Robur enim & belli præstantia in equi-
tatu consistebat. Nam sine arte instruendi disponendique exerci-
tus peditatus gravioris armaturæ inutilis est. At talium rerum
usus & ordinis disciplina non erat apud Veteres, ita ut inequitatu ro-
bur belli collocarent. Et quanquam de Cattis testetur Tacitus de
Mor. Germ. omne illis in peditu robur, addit tamen: alios ad præ-
lium ire videas, Catos ad bellum. Vide testimonia a Lydio in
syntagm. sacr. libr. II. cap. 2. annotata. Non minus, quod dixi,
in oriente obtinebat, unde Salomon, cujus divitiæ equinæ 1. Reg.
IV, 26. notantur, Prov. XXI, 31. equus aptatur ad diem prælii, nam
equitatum robore præstare judicabant Ps. CXLVII, 10. illique in-
fideles confidebant Jcf. XXXI, 1. Unde frequens equorum, quos
B alebant

alebant gentes, mentio Zach. XII, 4. Ægyptia Exod. XIV, 9. Jerem. XXXI, 1. Syriaca 1. Reg. XX, 20. Assyriaca, in qua Dux Rabhsace ex suis 2000. equos ab equitibus Regis Ezechia (modo tot haberet) equitandos thraſonicè offert Jel. XXXVI, 8. Cananæ Joſ. XI, 4. maximè Perſica (Perſarum autem imperio invaleſcente ſcripſit Zacharias, hinc viſiones, locutiones ab equis deſumptas plures præ aliis prophetis recenſitas habet) ut etiam Perſæ non ex levi conjectura quaſi **קושי** equites dicti fuerint; hinc Herodotus **παιδευοί δὲ τῶν παίδων τῶν περσικῶν ἀρχαίμοροι, μέγας εἰκοσάτης τρία μῦνα, ἠπτεῖον, καὶ τοξίον καὶ ἀλάνδιζον** liberos ſuos à quinto anno incipientes uſque ad viceſimum tria tantum edocent, equitare, ſagittare & vera loqui.

§. 14. Quando igitur, quod nunc probatum dedi, tantus equorum in præliis uſus, non dubitandum gentes idololatrias, quæ proſperum a Diis expectabant ſucceſſum, illis vel potius phaleris imaginem vel nomen Deorum inſculpiſſe. Notum enim in aliis instrumentis bellicis facere ſolitas, verosimillimum idem in equis, quorum robori maximè confidebant, in præliis feciſſe. Ne exempla ex variis hitoriis colligam, id, quod de Patrio Perſarum more Quintus Curtius refert, quodque huc ſpectat, excerptam: *Patrio more Perſarum traditum eſt, orto ſole demum procedere. Die jam illuſtri ſignum è tabernaculo Regis buccina dabatur. Super tabernaculum, unde ab omnibus conſpici poſſet, Imago Solis crystallo incluſa fulgebat. Paucis interjectis. Currum dein Jovi ſacrum albenſes vehebant equi. Hos eximia magnitudinis equus, quem SOLIS appellabant, ſequebatur. Paulo poſt: utrumque currus latus Deorum ſimulacra ex auro argentoque expreſſa decorabant* L. III, 3. Quis ita dubitat Veteres Perſas ſolicolas equos numinis ſui ſimulachris notaſſe, quod tanto confidentius aſſerimus, quo certius eſt, illos ſolem culturos equis maximè uſos fuiſſe. Qua autem ratione factum, illis, qui hitoriā Perſarum tractandi tempus ſubſidiaque habent, ſcrutandum relinquimus. An forſan equorum frontali nomen vel imago impreſſa fuerit, quod hodiernum aliquando ornatus, olim maximè cultus gratiæ factum? Idem de imagine Lunæ dicendum.

S. 15. Ex dictis itaque sensus verborum, *super phaleris equorum erit sanctitas Adonai*, facile elucet: Puta gentes ad verum cultum convertendas, se non solum sed & sua in honorem Dei consecraturas. Plus enim est, *super phaleris equorum erit sanctitas Adonai*, quam fronti gentium inscribetur sanctitas Adonai. Prior illa loquendi ratio hanc in se comprehendit docetque gentes etiam omnes vires ad gloriam veri Dei impensuras, atque in hoc gloriaturas, quod Deum cognoscant. Mirum forsan videri posset, quod propheta de gentium conversione locuturus, equorum eorumque phalarum meminit, non potius quod alibi, *Gentes Messia adharebunt Gen. XLIX, 10. confluent omnes gentes Jes. II, 2.* quæ dictiones magis propriæ. Sed observes velim, Sp. Sanctum variis sub dictionibus ingentem hanc, Ecclesiæ maximè utilem spem proferre, ut illam clarius cognoscamus; unaquæque propria & impropria attentè considerata peculiare, de quo nos instruit, habet. Alibi non absimilis placuit *Jes. LX, 5. 6. copia gentium accedent tibi, agmen camelorum operiet te, dromades Midianis & Ephra, omnes & Scheba venient &c. c. LXVI, 20. adducent omnes fratres vestros ex omnibus gentibus muneri Jehova equis & curribus c. XXIII, 18. erit merx & questus ejus ירוהו וקר sanctitas Adonai.* Lux insuper affulgebit, si porro ad tempus, quo Zacharias scripsit, usum equorum & materiam capitis attendis. Scripsit Vates noster sub fine captivitatis Babylonica, quo Persæ equitatu clari Gentem Assyriacam devicerunt. Equi idolis consecrabantur adhibebanturque ad regnum Idololatriæ promovendum. Prædicebatur excidium Hierosolymæ à gentibus bellicosis inferendum, quod earum conversio subsequi debebat. Commodè itaque Propheta: *In die illo super phaleris equorum erit sanctitas Adonai*, quasi has circiter meditationes Judæis suo tempore commendare voluisset. Cernimus nunc maximas in præliis vires exeri, gentes cæcas omne à Diis suis fictitiis auxilium rogare, nomine idoli, solis &c. in se invicem, in nos quoque; sævire & sævituræ. Sed adveniet pergratum illud tempus, quo gentes convertendæ Idololatriam derelinquent, verum Deum agnoscent, colent, ut nomine ita etiam ad honorem ejus cuncta agentatque omni conatu regnum Dei promovebunt.

V. 16. Hæc ad verborum explicationem dicenda putavimus. Interim non ignoramus alios aliter sentire; Judæos quidem plurimum de consecratione tintinnabulorum ad cultum ceremonialem, ut ex iis ministerii vasa conficerentur. Ita (3) celebres in illa gente Viri

(3) Raschius וקדשו לעשות כלי שרת לזרקים לרם
 ולסירות לבשר בשר וזרחים לרוב
consecrabunt (tintinnabula) ad conficiendum vasa ministerii, crateres pro sanguine & ollas pro carne sacrificiorum multorum coquenda.
 אותם המצלות יהיו קדש לה שיעשו מהם סירות כהם כבית המקדש ואלה הסוסים יש מפרשים שהם הסוסי שימותרו במגפה כמו שאמר דיש מפרשי סוסי העולים שנה בשנה לחוג את חג הסכות שיקדשו מצלות סוסיהם לעשות מהם סירות לבשר כהם כבית המקדש ופירוש על מצלות כאלו כתוב ומפתח עליהם קדש לה כן יהיו נודעים כי הם קדש ולא יקח אדם מהם לעצמו אפילו אחרת וכבר ד' מאי על מצלות הסוס אמר רבי יהושע בן לוי עתיד דקרוש ברוך הוא להוסיף על ארץ ישראל עד שעה שהסוס רץ ומצל פירוש עד חצי היום שעשה הסוס על לעצמו מתחתיו ורבי אליעזר אמר מצלות שתולים לסוס בן לה עינו יהיו קדש לה
Ipsa tintinnabula Domino consecrabunt, nam facient ex illis lebetes ad coquendum in illis in domo sanctisaris: sunt, qui per equos intelligunt illos equos, qui in plaga, de qua jam dictum mortui sunt; Alii de equis illorum exponunt, qui quotannis ad festum tabernaculorum celebrandum ascendent, quique equorum tintinnabula, ut fiant ex illis lebetes ad coquendum, consecrabunt. & expositio verborum על מצלות indicat inscriptas quasi & insculptas illis voces קדש ליהוה sanctitas Adonai sic omnes cognoscent ipsa sanctitas esse, neque quisquam ex illis unicum in suum usum converteret. Et in verbis Rabb. p. m. reperimus, quid sibi verba על מצלות דסוס volunt? Rab. Jehochua, filius Levi inquit: addet sanctus, benedictus Deus terra Israel usque ad illud tempus, quo equus currens umbram sibi facit, i. e. usque ad medium diem, quo equus infra se umbram gessavit. Et Rab. Eliezer dicit,

Viri, Raschius, Radak, R. Don Isaac Abarbanel, R. Salomon ben Melech, à quibus illustrius Grotius non multum recedit, nisi quod illi de tertio diebus Messia edificando; hic de secundo templo hæc explicet verba, sic autem ad h. l. scribit: *Quod cohaeret equi tintinnabulis, Deo sacrabitur, cincti nempe equorum, qui solebat esse ex materia pretiosa & ornatus gemmis: hæc qui domum redibunt*

tintinnabula inter equi oculos pendentia sacra erunt Dominis: Abenesra כהם מירור לבשר כהם מהם הכהנים יעשו ורמונים שתולים בצוארי הסוסים יהיו קדש לה' שיקדישו אותם העולים לחון ויעשו הכהנים מהם מירור לבשל בהם ויהיו רבים כמורקים שעומרים לפני המזבח לזרוק את הדם ויותר נכון לפרש שתהיה קדושת העמים והכנתם כל כך לפני השם שלא לבר האנשים בפידם יקראו בשם ה' בעלותם לירושלם אבל גם ער מצלות הסוסים שהם המקשקים שיתלן בצו אריות בעלותם שמה יכתבו ויוחקו בהם קדש לה' כדי לפרשם שהם מהמחוגגים כי יהיה זה בעיניהם לכבוד ולתפארת ויהיו העולים שמה כל כך רבים עד שהיו הסירות בבית ה' רבות מאד כמורקים לפני המזבח *Malogranata collis equorum annexa Domino consecrabitur, nam illa adscendentes ad festum dedicabunt & sacerdotes ex illis lebetes ad coquendum aptabunt, numerusque eorum tantus erit quantum craterum, qui coram altari pro sanguine spargendo stabunt, sed melior expositio est, tantam populorum sanctitatem & submissionem indicari, ut viri Hierosolymam ascendentes Deum non solum invocaturi; sed & equorum tintinnabulis rinnientibus & collis annexis inscripturi & insculpeuri sint sanctitatem Domini, & hoc in illorum, qui festum celebrabunt oculis pro gloria & ornamento reputabitur, multi tunc ascendent, donec osse in domo Domini erunt multiplicata valde craterum instar coram altari.* Posteriora non displicent. Idem testatur Author libri ככלל וכן scilicet R. Salomon ben Melech, qui eadem, quae iam ex Kimchio citavimus verba, habet.

bunt donaturos templo dicit: & paulo inferius, & Reges & Principes orientis omnes liberalitate in templum certarunt: Antiochus M. solus 20000. numos argenteos misit in usum victimarum templi, olei & thuris teste Josepho 12, 3. Demetrius parium numum ad victimas dedit 150. millia annua Jos. l. 13. c. 5. Verum allata expositio non placet. Non enim eo tempore, quod hic prædicitur, cultus ceremoniarum obtinere debebat vel poterat, quemadmodum ex serie colligere licet, & inferius hanc in rem dicendi materia dabitur, adeoque litera non adeo urgenda est, ut pretiosum equorum cinctum templo donandum heic loci promitti asseramus.

§. 17. Christianos verò vel de Ministris Ecclesiæ, vel de toto cœtu Christiano hæc verba explicare, quilibet novit; Et illi & hi suas habent rationes. Illi quidem, quoniam multas inveniunt convenientias equos inter & pastores Ecclesiæ, sicuti 1] equus præ aliis animalibus ob fortitudinem laudatur; sic ministri Ecclesiæ à Deo animo forti ad portandum verbum per universam terram ornantur, largitur ipsis Deus Spiritum *divinus*. 2] equus ab insidente se regi sinit; Ministri à Christo quasi rectore pro lubitu reguntur, oraculo divino, *veni & auxilio esto Macedonia* cum Paulo obsequium præstant. 3] equus in bello hilaris in hostem cum a sacritate incurrit; fidelis Ecclesiæ minister diabolum cum fiducia victoriz deportandæ aggreditur, circumcinctus verbi divini gladio hostes spirituales percutit vincitque. 4] equus velox currit, si calcar additur; Ecclesiæ ministri velocem currunt cursum, quo Evangelii sermonem ferre per orbem & cum Apostolo gloriari possint, se ab Hierosolyma ad Illyricum usque verbum divinum prædicasse Rom. XV, 19. Alii de toto cœtu Christiano explicant, quoniam alibi equo comparatur Ecclesia, uti Cant. I, 9. ubi Christus loquens introducit, *comparo te, o dilecta mea, equitio juncto Pharaonis*, sic quoque Zach. X, 3. 2] inquit hæc omnia de universa Ecclesia dici posse: Equi enim hoc in loco sacerdoti, in cuius lamina insculpta sanctitas Adonai, assimilantur; jam sub N. T. hæcce differentia remota, & omnes fideles juxta promissionem divinam Jcf. LXI, 16. sacerdotes, qui propius ad Deum accedendi libertatem habent, dicuntur 3] Jgregia quoq; similitudo equum inter & Ecclesiam institui potest. a) equi præ aliis animalibus eleganti gaudent forma, & à possessore.

possessoribus variis ornantur ornamentis, Regis filia Ecclesia Christiana tota intro honorata & fundis aureis vestita Ps. XLV, 14. b) equi corpus robustum & forte in prælio; fideles à Deo, ad certandum certamen bonum vires accipiunt, imo, ut stare adversus infidias fatana possint, universam illam à Paulo Eph. VI. descriptam armaturam Dei induunt. c) equus ab insidente pro lubitu regitur, Deus suas juxta beneplacitum ducit, ipse solus est, qui eas in via rectitudinum ambulare facit. d) equus interdum à via recta aberrat, & non nisi virgis in rectam redigitur semitam; fideles, quando peccant & à viis Dei recedunt, afflictionum flagellationibus castigantur, ut in posterum in viis Dei maneant, & neque ad dextram neque ad sinistram à Deo deflectant. Alias convenientias transimus; Interim liberum cuiquam iudicium relinquimus. Putamus tamen ea, quæ supra in medium produximus, phrasi, textui convenientiora esse.

§. 18. Alterum, quod hic futurum enarrat propheta, extat in verbis: *Et erunt olla in domo Adonai craterum instar coram altari, & omnes olla in Jerusalem & Juda sancta erunt Adonai Zebaorb, & venient omnes qui sacrificare volunt, & sument ex illis & coquent in illis:* commodè, ut ego puto, hæc verba in duas subdividuntur partes, quarum prior *et erunt olla in domo Adonai craterum instar coram altari,* in qua subjectum vel res, quæ cum alia aliqua comparatur, & prædicatum sive res cui aliquid assimilatur:

§. 19. Subjectum propheta his verbis proponit ודוה הסדרות כבית יהוה & erit [h. e. erunt] olla in domo Domini: hic primum quoad constructionem observandus a Cel. Glassio Philol. sacr. libr. 3. tract. 3. p. 906. 907. annotatus canon: *Verbum singularis numeri jungitur nomini plurali, quo notari distributionem dicunt: etsi in omnibus emphasis hæc non est: v. g. ויאמר בני נד וכני משה & dixit filii Gad & filii Ruben ad Mosen h. e. dixerunt, vel simavis, dixit scilicet tribus filiorum Gad & filiorum Ruben ad Mosen Num. XXXII, 25. clarius 1. Samuel. XVI, 4. ויתרו וקני העיר לקראתו ויאמר שלום באך & dixit an cum pace accedis? h. e. dixerunt: cæterum observant Philologi ויאמר in plurali masculino*

lino spinas, [& uti Avenarius ad hanc radicem inquit, notare, quæ juxta ollas sub ligna majora conjiciuntur, ut iis citius succendatur & augeatur ignis] in plurali fœminino vero ollas significare; prior significatus Jes. XXXIV, 13, posterior in hoc nostro textu locum habet, quemadmodum ex substrata materia elucet. Olla autem usus varius, vel ad aquam capiendum, unde pelluvium Ps. LX, 10, vel ad cinerem, hinc urna Exod. XXVII, 3, vel ad coquendum carnes, ideo cacabus Exod. XVI, 3, 2. Chron. XXXV, 13, qui specialior ollæ usus etiam heic loci obtinet.

§. 20. Quemadmodum alia in templo vasa dupla vel tripla erant, uti Maimon, tract. כּוּלֵי הַמִּקְדָּשׁ וְעוֹבְרִים בּוּ. c. 7. testatur וְכָל הַכֵּלִים שֶׁהָיוּ בַּמִּקְדָּשׁ הָיוּ לְהֵם שְׁנַיִם וְשְׁלֹשִׁים וְאַחַד וְיִמְאֵן הָרִאשׁוֹנִים וְיִמְאֵן הַשְּׁנִיִּים תּוֹרֵתֵיהֶם, qua verba Eruditissimus Lud. de Camp. de Veil ita transfert: *Quæcunque erant in templo vasa, omnia dupla, vel etiam tripla erant, ut si prima polluerentur, eorum loco adducerentur secunda, eadem verba in Mischna tract. חֲנוּנָה cap. 3. §. 8. legi possunt: ita quoque multas, in quibus coquebant, fuisse ollas verosimillimum est: materia harum ollarum vel testa vel metallum erat, hinc vas testaceum in quo sacrificium pro peccato coctum frangi, metallicum autem in atrio abstergi & in aquam immergi debebat כּוּלֵי חֲרָס שֶׁנִּתְבַּשְׁלוּ בּוֹ הַחֲטָאִת הַנֶּאֱכֶלֶת מֵעוֹן שְׁבִירָה כְּעוֹרָה וְכֵלֵי מַתְכוֹת שֶׁנִּתְבַּשְׁלוּ בּוֹ מֵעוֹן מְרוּקָה וְשִׁטְפָה בְּמִים כְּעוֹרָה שְׂנֵא' וְכֵלֵי חֲרָס אֲשֶׁר תִּבְשֹׁר בּוֹ יִשְׂבֵר אִף עַל פִּי שְׁלֵגָה נֶאֱמַר כֹּאֲךָ בְּמִקּוֹם קְרוֹשׁ הָרִי דִּינָן בְּרִין הַכֶּבֶס מֵהַכֶּבֶס הַבְּנֵד בְּקוֹדֶשׁ אִף שְׁבִירָה כֵּלֵי חֲרָס וְשִׁטְפָה כֵּלֵי מַתְכוֹת וּמְרוּקָתוֹ בְּקוֹדֶשׁ וְאַחַד כֵּלֵי שְׂבִשׁוֹ בּוֹ אִו כֵּלֵי שֶׁהֶעֱרָה לְתוֹכּוֹ רֹחַח* *Vas testaceum, in quo coquitur sacrificium pro peccato comedendum, in atrio frangi, metallicum autem, in quo coquebatur, abstergi & in aquam immergi debebat: scriptum enim est Lev. VI, 21, vas testaceum, in quo coctum est, frangetur &c. licet hic non dicatur כֵּלֵי חֲרָס בְּמִקּוֹם קְרוֹשׁ הָרִי, tamen eadem, qua cum lotionem, ratio, sicuti vestis in sanctuario lavabatur, sic etiam testaceum frangebatur & metallicum immergebatur, atque in sancto defricabatur. Jam unum & idem est vas in quo coquitur & vas cui aqua fervida infunditur: sunt verba Maim. הלכות מעשה הקרבנות cap. 8. Ralchius reddit rationem, quare*

quare testaceum frangi debuerit, sic enim scribit ad Lev. VI 27.
 תִּשְׁבֵּר לְפָנַי שֶׁבִלְעֵיָה שֶׁנִּכְלָעֵרָת כִּי נִעְשָׂה נֹתֵר וְהוּא הָרֵן לְכֹל
 הַקִּרְשִׁים : וּמֹרֵק וְשׁוֹטֵף לְפִלוֹשׁ אֶת בְּלִיעֵתוֹ אֲנִי כֹלִי
 חֵרֵשׁ לְמִדֵּי הַכְּחוּב כִּאֵן שֶׁאֵינוֹ יוֹצֵא מִדֵּן דְּפוּי לְעוֹלָם
 Consultissimus Breithaupt hæc verba sic reddit; confringetur (ideo
 autem confringetur) quia absorptio, qua fuit in illo (vase) facta est
 reliqua, id juris est quoad omnia sacrificia. (4.) Describitur &
 elucetur, (hoc ideo fit) ut ejiciat (vas istud) absorptionem suam, asit
 de fictili vase docet re hic scriptura, quod illud nunquam sordes suas
 abjiciat. In his lebetibus sacrificiorum carnem coquebant 2. Chron.
 XXXV. 13.

§. 21. Verum harum ollarum destinandus est locus, qui est
 domus Dei: & erunt olla in domo Adonai: Prophetam ad taber-
 naculum vel templum respicere nemo non videt, cum fere omnia
 sequentia ad Judæorum cultum sub V. T. alludent, brevem ejus
 enodationem dabimus. Tabernaculum quod hic בֵּיתָא dicitur uti et-
 iam 1. Sam. I. 7. & templum 1. Reg. V. 3, 5. &c. 2. Chron. VI. 2.
 Math. XII. 4. alibi המשכן העדות, משכן מקדש, אהל מועד, אוהל
 appellatur: Ejus definitionem Cl. Dominus Præses in dissertatio-
 ne de tabernaculo ejus atrio & vasis ita tradit: Goodw. Mos. &
 Aaron cum annot. Cel. Horring. p. 317. tabernaculum est magnifi-
 cum & sacrum Regis Israelitarum habitaculum constans duabus
 præprimis partibus, ipso tentorio & circumjacente atrio ita com-
 positum, ut urgente necessitate in suas partes dissolvi & transfer-
 ri poterit, in quo ille populum suum modo illustri rexit: ejus
 erectio à Mose Exod. XL. describitur. si hujus tabernaculi atrium
 adibis, labrum cum altari holocausti reperies, in ingressu in san-
 ctum aram suffitus, lychnuchum, mensam atque panes propo-
 sitionis videbis, si sanctum sanctorum ingressus fueris, in conspe-
 ctum tibi venient arca foederis, Cherubini, urceus Mannæ, virga
 Aharonis, liber legis, thuribulum aureum, & hæc præcipua sunt
 C taber-

(4.) Doctissimus Breithaupt vertit per sacrificia nam pro קִרְשִׁים
 legit קִרְשִׁים; ita enim ait in annotationibus suis ad Raschi-
 um: cum דַּלֶּת legendum juxta exemplar quo usus sum,
 non vero קִרְשִׁים cum רֶשֶׁב, prout corruptè in Basiliensi
 editione habetur.

tabernaculi vasa; Eadem easdemque partes habuit Salomonis templum, propterea ea repetere nolumus. Ex minoribus vasibus sunt ollæ, quarum usus maximè in coquenda carne sacrificiorum constabat. Nunc ordo requirit, ut etiam dicamus de

§. 22. Prædicato vel re cui aliquid accomparatur, quæ sunt **מורקים** crateres coram altari: **מורק** notat phialam qua vinum bibitur; sic Amos. VI. 6. illi, qui bibunt **במורקין** ex phialis vini, increpantur: in cultu Levitico hoc nomine appellantur illæ pelves, quibus Sacrificiorum sanguis excipiebatur, & ex quibus ad altare spargebatur, Rabbinicè **כלי זרק** nominantur: Materia, ex qua conficiebantur, vel aurum vel argentum vel alia metalli species erat; tempore Mosis principes filiorum Israelis 12. crateres argenteos dono dabant Num. VII. 84. quo ævo quoque habebant aneos Exod. XXXVIII. 3. sub templo Salomonis partim ex ære partim ex auro erant, expresse enim legitur 1. Reg. VII. 45. omnia vasa, que Hiram Regis Salomoni paravit, ex ære exterso erant, his vasibus accensentur, **מורקים** crateres: & Salomo facere iussit pelves, instrumenta musica, crateres, acerras & thuribula aurea ibid. §. 50. & 2. Chron. IV. 8. consule Rabbag ad 1. Reg. VII. 50. Sub Templo secundo, si facultates Ecclesiæ permittebant, plurimum ex auro vel argento constabant; licitum tamen erat eos quoque ex metallo facere, uti Maim. in בית הכחירה cap. 1. his verbis testatur אמר המורקות והשפודין והמנרות של מזבח העולה והמדות **אם יש כה צבור עושין אותן של זהב והב** **מורקות** crateres, verua & palas, **מורקות** altaris holocausti & mensuras, si permittebant Ecclesiæ facultates, ex auro parabant, & in tractat. כו **מורקות** idem Cel. Judæorum Magister scribit, cap. 1. **המדות והקערות וכן המורקות שמקבלין בהן הרם ושאר כלי השרת כולן שר כסף ושר זהב היו ומתיר לעשותן משאר מיני מתכות **מורקות** & Scutelle & crateres, quibus sanguis excipiebatur, reliquaque ministerii vasa aurea vel argentea erant, licitum tamen etiam erat ea ex alia metalli specie componere. Forma erat cuspidata, nam (uti notum) sanguis ex his pelvibus ad altare spargendus propterea ne coagularetur, partes ejus baculo atterere, aut cochleari agitare & movere debebat quidam sacerdos, ne autem patetam seponere posset, inferius (uti legitur tract. Mischa. **מסחה** cap. 5.**

ap. s. f. 5.) cuspidatae erant **למזבח** היו לכופין **שוליים** שמא **למזבח**
למזבח וקרוש **הרם**: *pelvibus non erant lata funda ne deponerent, & sanguis coagularetur*: clarius Bartenora, qui ad haec verba ita commentatur **הרם** ו**תחתיהם** **חיים**
 כדי **שלמ** יכלו לישב על הקרקע שמא **יניחום** הכהנים
 לישב על הקרקע עד שיקבר **רם** אחר מחמת **שהם**
מרוכנים וישכחום וקרוש **הרם** ולא יהיה ראוי לזרוק
Superius lati, inferius autem acui erant crateres, ne stare in sola possent, & ne Sacerdotes eos in solum seponerent, donec acceperant sanguinem alium, nam quia multa sacrificia offerebantur, saepe oblivioni tradebantur, & sanguis coagulabatur, ut aut ineptus ad spargendum redderetur: Usus craterum in exceptione & sparsione sanguinis maximè constabat, quod & Mischna tract. **ומא** cap. 4. f. 3. tradit **כמורק את רמו** **מורק** ו**קברו** *Mactabat ipsum & craterem eius sanguinem excipiebat*, quem modum & Ethnici observarunt, uti ex Virg. libr. 6. Aeneid. p. m. 387. patet

Supponunt alii eultros, tepidumque cruorem

Suscipiunt patèris.

Tum ex illis ad altare sanguis spargebatur, quod tantum per sacerdotes fiebat, aliàs sparsio illegitima. Plura qui scire de his cupit, Maim: de sacrificiis & Mischnam adeat.

f. 23. Hi crateres dicuntur esse **coram altari**, cujus varii varias dant rationes. Sunt qui existimant crateres dici coram altari, quoniam thure repleti coram altari positi fuerint, sed hi, qui hoc dicunt, errant, nam, i. ingens discrimen craterem inter & thuribulum, de crateribus sive **מורקים** hucusque non inveni testimonium, neque in scriptura neque in scriptis Judæorum, quod suffitum continerint, hoc tantum de thuribulo dici potest, & nullus ex Judæis, quantum novi, asseret **מורק** esse vas, in quo suffitum asservatur, omnes autem unanimiter testantur, fuisse vas, quod sacrificiorum sanguinem excipiebat & ex quo aspersiones ad altare fiebant 2. expressis verbis **כפות**, **מחתות**, quæ ordinaria ad suffiendum vasa, & **מורקים** à se invicem distinguuntur 1. Reg. VII. 50. Forsan hanc rationem quaerunt in verbis **לפני המזבח** quod de thuribulis ratione altaris suffitus dici potest, crateres autem non nisi die expiationis, in sacrificiis pro peccato Pontificis sum-

mi vel totius cœtus sanguinem suum ad aram suffitus effundebant. Exod. XXX. 7. 10. Lev. IV. 3. 7. 17. Alii verò per מורק vas vino libando consecratum exponunt, sed & hi nostro quidem iudicio errare videntur, qui jam supra allatis argumentis refutantur; phialæ autem, ex quibus vinum ad altare fundebatur, כפלים dicebantur, conf. targ. ad Num. XV. 7. & Raschium à Breithaupt translatum. Nominantur autem, ut ex dictis colligere est, pelves coram altari, quoniam animalium mactatorum sanguis iis excipiebatur, movebatur, ferebatur, ad vel supra cornua altaris spargebatur, & ad aræ fundamentum effundebatur, ut adeo optimo iure pelves coram altari audiant.

§. 24. Crateres variis vsibus inferviebant, præcipuè verò altari, coram quo esse dicuntur: vocatur autem in scriptura מוכח à radice מכת *mactavit, sacrificavit*, & notat aram, nam circa altare sacrificia immolabantur Lev. I. II. Duplex autem erat, unum suffitus, holocausti alterum; illud in scriptura vocatur מוכח מכתר קטרר Exod. XXX. I. in illo enim bis quotidie suffitus adlebatur: alia de illo vide capite jam citato. Quod hic à nobis notandum, concernit usum rariorem, quando illud certis occasionibus, quas supra enarravimus, sanguine conspergebatur. Lev. IV. 3. 7. 17. XVI. 18.

§. 25. Hoc verò מוכח עולה altare holocausti, quod etiam vocatur aneum, quia ære obductum erat, si ejus descriptionem nosse cupis, adi Exod. XXVII. & eos, qui hanc materiam petrastrandam sibi sumserunt, nostri instituti ratio non permittit, ut de altari cuncta, quæ dicenda essent, in medium producamus. Etiam hunc solum usum, qui nobilissimus & huc maximè pertinet, memoramus, scilicet, sanguinem bestiarum communiter spartum fuisse circa illud Lev. I. 5. ורקוין & spargent sanguinem versus altare conf. 11. c. III. 2. 8. 13. & in tot aliis locis. Ex dictis ergo constat, pelves coram altari dici posse de utroq; altari, holocausti & suffitus sive exterioris in atrio & interioris in sancto, nec video rationem, quare de alterutro tantum exponam, utrumque enim dicitur מוכח coram utroque pelves sanguine refertæ. Verum quidem sanguinem bestiarum sæpius in altari holocausti spartum fuisse, at nihilominus spargebatur quoque in altare suffitus, & quidem in occasi-

caſionibus illuſterioribus: conjungo ergò, quæ benè conjunguntur.

ſ. 26. Poſtquam literalem verborum ſenſum indicavimus, myſticum oſtendemus, eandem verò, quam in literali obſervabamus methodum, in myſtico tenebimus. In genere autem notandum *vas* in Scriptura pro homine reprobo vel electo uſurpari Rom. ix. 21. 2. Tim. II. 20. *in magna domo non ſolum vaſa aurea & argentea, ſed & lignea & teſtacea, alia ad decus, alia ad dedecus, ſi quis ergo ſe ipſum ab his purgat, erit vas ad decus, ſanctificatum, utile herò, ad bonum opus paratum: imò hoc nomine Eccleſiæ Doctores inſigniuntur, hinc Paulus $\sigma\kappa\epsilon\upsilon\theta\omicron\varsigma$ $\epsilon\kappa\lambda\omicron\gamma\eta\varsigma$ dicitur Act. IX. 15.*

ſ. 27. In ſpecie olla non ſemel eſt ſymbolum urbis; cujus cives, ſicuti caro, quæ coquitur in lebete, conſumuntur: ita Deus Jeremiae per ollam ferventem Judæorum excidium revelaverat Jer. I. 13. Clarius in Ezechiele, cui Deus per aquam fervidam, & oſſa & membra, quæ in olla comburenda, ſuum erga Iſraelitas fervorem, & iræ exandefcentiam ultimumque Judæorum excidium monſtravit Ezech. XXIV. 3--14.

ſ. 28. In textu noſtro has ollas ut typos fidelium, qui majori præ aliis fidelibus donorum meſſura gaudent, conſideramus, nam [1.] ſicuti ollæ ad cultum Dei conſecrabantur: ita fideles ſoli Deo dedicantur, Deus ipſe eos ad cultum ſuum trahit, hinc fit, quod ſe ipſos anima corpore Deo, cujus ſunt, tradant. [2.] Per talem conſecrationem ad cultum divinum ollæ præ aliis ollis ſanctæ habebantur, ollæ in domo ollas cujuſlibet privati hominis ſanctitate antecedeſbant, filii Dei, dum Deo ſacri fiunt, à mundo ſeparantur, *purificant ſe ab omni inquinamento Sp. & carnis & ſanctimoniam ad finem uſque perducunt* 2. Cor. VII. 1. & quoniam à mundo & iis, quæ in mundo ſunt ſegregantur, ideo ſanctiores ſunt, opera tenebrarum odio proſequuntur, & vaſa ſua in ſanctitate & honore cuſtodiant, & ad impuritatem aliorum vaſorum non perveniunt. [3.] In ollis Levitæ ſacrificiorum carnem coquebant 2. Chron. XXXV. 13. non male hac in parte Levitæ Eccleſiæ paſtores figurant, nam hi in fidelibus cibum Dei parant, dum cognitionem, fidem & charitatem per verbum, quod ignis inſtar, excitant & Deo gratum cibum coquunt, non ceſſant, donec ſacrificia Dei, Sp. fractum & contritum, ſacrificia juſtitia coquunt, holocau-

ita, quæ prorsus consumenda, offerunt, imo fideles se non solum ut ollas, sed & tanquam sacrificia sistunt, qui corpora sua tradunt hostiam vivam, sanctam & Deo placentem, & ita per Christum *asidue Deo offerunt sacrificium laudis, id est, fructum labiorum* (vel secundum Hoseam) *fructus labiorum* Hebr. XIII. 15. Hof. XIV. 3. [4] Fideles sunt illi, qui ollæ instar per ignem probantur, per afflictiones enim secundum carnem iudicii Dei, sicuti caro in olla, consumuntur, secundum spiritum vero, uti caro cocta hominibus, ita ipsi Deo, in gratum cibum evadunt, hinc per tentationes aliam naturam induunt, & ignis instar zelo pietatis ardent, variis tentationibus afficiuntur, ut exploratio fidei multo pretiosior exploratione auri, quod perit, & tamen per ignem exploratur, invenitur iis esse laudi, & honori & gloriæ, quum revelabitur Christus 1. Petr. I. 6. 7. hinc calamitates non semel igni 1. Petr. IV. 12. Zach. XIII. 9. & ollæ igni impositæ (uti superius probavimus) accomparantur. [5] Quemadmodum autem non omnes ollæ in terra Canaan domui Dei inserviebant, ita non omnes homines cultui Deo consecrati sunt; Sed ii tantum, qui fideles & ad domum spiritua-lem pertinent, seque in usum ejus sistunt.

S. 29. *Domum Dei* autem Ecclesiæ typum esse in confesso est, hinc Ecclesia sæpenumero domus vocatur, uti prov. IX, ubi *sapientia*, quæ Christus, in quo omnes sapientiæ thesauri absconditi sunt, *domum adificasse* dicitur; clarius Hebr. III. 6. *Christi domus nos sumus, si modo loquendi libertatem & spem illam, de qua gloriamur, ad finem usque retinuerimus*: hinc etiam היכל templum Zach. VI. 12. 13. appellatur: quod etiam de templo Salomonis targ. ad Cant. I. 17. illustri hoc testimonio confirmat: אמר שלמה נבואה כמה יאי בירת מוקדשא דיי דאתבני עיל יי מן קיסי גולמש אכר יתיר יהי יאי בירת מוקדשא דעתיד לאתבנאה מומי מלכא משיחא דכשרוהי יהוון מן ארוון דגנתא דעדן ושירתהי יהוון מן כרתי ושני ושורבני *Salomo propheta dicit, quam pulchra est domus sanctitatis, qua manu mea lignis cedrinis adificata, verum elegantior erit domus sancta in diebus Messia adificanda, cujus trabes cedrina ex hortu Eden, cujus trabes ex abietibus & cedri præstantis specie erunt.* Egregia quoque convenientia templum vel tabernaculum inter & Eccle-
siam,

fiam, cuius plures possent adduci similitudines, verum quoniam non ad nostrum scopum pertinent, illis, qui theologiam typicam pertractant, pleniorē deductionem relinquimus; nos verò in generalibus manemus, & pauca, quæ huc spectant, proferemus 1) quem admodum Deus olim in tabernaculo vel templo habitabat Exod. XL. 34. 35. I. Reg. VIII. 11. 12. ita Deus in corde cuiuslibet hominis fidelis habitationem figit, illi, qui cum eo unitus est, cohabitationem pollicetur, *si quis diligit me, sermonem meum servabit, & veniemus ad eum* *ἢ μὴν παρ' αὐτῶ ποιήσωμεν* Joh. VI. 23. ipse Christus ad Ecclesiam Apoc. III. 20. inquit: *ecce, sto ad ostium, & pulso, si quis audierit vocem meam, & aperuerit ostium, ingrediar ad eum, & cœnabo cum eo & ipse mecum*: hinc fideles sæpe ut templum Dei & Sp. S. I. Cor. VI. 19. III. 16. 17. & domus I. Petr. II. 5. proponuntur: (2.) Olim locus cultus erat tabernaculum vel templum, in quo sacrificia offerebantur, suffitus suffiebatur & alia cultus officia præstabantur; in Ecclesia, quæ domus Sp. S. vera sacrificia gratiarum actionis, Spiritus contriti sacrificantur, suffitus precum adoletur, verbum prædicatur ex ore sacerdotis: Sub V. T. nullibi Deus verè colebatur, nisi in Templo, gentiles erant *αἰθεοί* in mundo, sine cognitione Dei fœderati; sic Ecclesia unicus locus vericultus, in illa sola Deus in Spiritu & veritate adoratur, cæteri cœtus Cananæorum conventus habentur, in quo nonnisi impuri & à Deo abalienati.

§. 30. Cum crateribus *olla in domo Adonai* comparantur, vel olla crateribus similes futura in nostro textu prædicantur, quæ quoque symbolum fidelium, uti ex convenientiis subsequentibus clarescet: (1) Crateres ex auro, argento vel metallo, materia pretiosa & firma conficiebantur; fideles in oculis Domini pretiosissimi, auro multò pretiosiores habentur, Deus magni habet illos, propterea eos quoque confirmat & metallo, ut omnem impetum absque fractura sustinere queant, similes facit. (2) Sicuti autem crateres à se invicem distincti erant, quidam aurei, alii argentei & alii ex metallo fuerunt, omnes tamen ad cultum Dei adhibebantur; ita Deus varios habet fideles, alium alius fide superat, & licet omnes diligat, tamen uni præ altero majorem donorum mensuram concedit. (3) Hæ pelves animalium mactatorum sanguinem excipiebant, fideles

deles obedientiam Christi non impuram censent, ideo illam suscipiunt, amoris Christi recordantur, eum in cordibus suis habitantem sibi applicant, passionum ejus consortes & cum Paulo *μυμηται του ζηλου* esse desiderant, memores dicti, quod consortes estis afflictionum Christi gaudete, ut &, quum revelabitur gloria Christi, gaudeatis exultantes 1. Petr. IV, 13. (4) Sanguis, ne coagularetur, moveri semper debebat; fideles sanguinem Christi, per sanguinem taurorum & hircorum præfiguratum in cordibus suis agitant, sive ne ineptus se aliosque cum illo spargendi reddatur, semper de obedientia Christi cogitationes movent, atque adeo nihil nisi Jesum eundemque crucifixum scire cupiunt. (5) Sanguis ex crateribus ad altare & aliquando ad alia vasa spargebatur; fideles sanguinem Christi excipientes, cum illo Christum gratiarum actione quasi adspargunt, dicendo; A te hæc omnia accepimus, tibi, quæ nobis dedisti, reddimus, tibi meriti tui efficaciam ostendimus, tu nos ab omnibus nostris peccatis & conscientias nostras ab operibus mortuis ad serviendum Deo vivo, sanguine tuo purificasti, hinc quoniam sanguinis Christi copia justificati, alios justificare conantur & de beneficiis sanguine ejus partis instruunt, fructibus justitiæ ad laudem & gloriam Christi impleti, nihil magis cupiunt quam consortes, ideo omnes vires impendunt, quo suffimento precum coram altari Christo pro aliis gratiam impetrent, ut & illi sanguinem Christi sentiant, & vie ejus redemptionis & remissionis peccatorum certi sint. (6) Hæc ollæ non simpliciter *craterum instar* futuræ dicuntur; credibiliter fuerunt plures alii crateres in conclavi vasorum, quibus si opus, etiam ad sanguinem excipiendum utebantur; Sed quoniam expresse dicuntur *crateres coram altari*, tales intelligendi, qui sanguine bestiarum pleni sunt. Notantur ii, qui Christum fide amplectuntur, vel uti scriptura loquitur, pleni *fide & spiritu* Act. VI, 5. 8. in Christo *παινησμένοι* Col. II, 10. *ἰππαντισμένοι* *λας καρδιας* *απο συνειδησεως* *αμαρτιων* *asperfione purgati a conscientia mala* Hebr. X, 22.

§. 31. Duplex erat altare, holocausti & suffitûs; utrumque Christi adumbrabat, Matth. XXIII. 19. Illud, uti constat ex Hebr. XIII, 10. Aliquando hujus altaris quatuor cornua ex cratere aspergebantur, quod præfigurabat regnum Messia in sanguine ejus fundatum esse,
nam,

nam, uti notum, cornua in codice sacro idem sunt, ac robur, potentia; hinc Christus, quando ut vindex & redemptor populi sui proponitur, *uixit cornu* Luc. 1. 69. vocatur: Quoniam autem hæc spatio ad quatuor cornua fiebat, indigitare volebat Deus, Christi regnum se ad 4. mundi plagas extensurum, ipsum dominaturum à mari uno ad alterum, & à flumine usque ad fines terra; Zach. ix, 10. imò sibi hoc regnum proprio sanguine acquisiturum. Act. XX, 28.

§. 32. Hoc verò, uti patet ex Apoc. VIII, 3. 4. Altare hoc, uti dictum, datis occasionibus sanguine crateribus contento conspergebatur, v.g. in die expiationis, in sacrificio pro peccato sacerdotum & totius populi, quo nos docemur nullas preces ad Deum suas acceptas esse, nisi in sanguine Christi. Gratiam celestem nobis obtingere, quoniam iustitiam nostram abnegamus, atque in ea unice, quæ coram Deo valet, approximamus. Coram utroque crateres, plurimum tamen coram altari holocausti, dici queunt. Indicatur recta communio fidelium cum Jesu Christo qua exinanito & qua exaltato. Electos fructibus iustitiæ Jesu Christi adimpletos jugiter in conspectu ejus versari, remissionem peccatorum unice propter mortem Christi expectare, nullam à Patre gratiam nisi per fidelem intercessorem expetere.

§. 33. Nec siccò pede transendum, quod olla in domo Dei, sicuti crateres coram altari, futura dicuntur: Hæc immutatio quoque mystica, atque nos docet 1] fideles, qui hactenus ignem explorationis sustinere, nunc pretioso agni immaculati sanguine refertos fore; ollarum enim, ut igni imponantur, usus, sed crateres sanguinis receptacula 2] perpeffis variis afflictionibus, ad majorem sanctitatem vi Jesu Christi fide apprehensi, perventuros; major enim craterum quam ollarum sanctitas, quo enim vas sanctiori usui, eo sanctius habebatur.

§. 34. Altera secundi membri pars in his verbis consistit: *Et omnes olle in Jerusalem & Juda erunt sanctæ Adonai Zebaoth, & omnes qui sacrificare volunt, venient & sument ex iis & coquent in iis,* ubi nota $\&$ subjectum in verbis *et omnes olle in Jerusalem & Juda* \square prædicatum: *erunt sanctæ Adonai Zebaoth: 1 usum, omnes, qui sacrificare volunt, venient & sument ex illis & coquent in illis,*

D

§. 35.

§. 35. Subjectum, quod attinet, distinctum ab illo in priori parte in illa olla in domo: in hac omnes olla in Jerusalem & Juda. Ollarum quippe usus communis, non solum in domo Dei sed & in Judæorum domibus: ibi ad coquendum in illis sacrificia, maxime quæ קדשי קדשים sanctissima nuncupantur. (Neque enim illa in Hierosolyma, multominus in alia aliqua urbe coquere licitum erat,) hic ad parandum cibum Judæorum ordinarium. Erant ergo etiam olla in domibus Judæorum. Puræ requirebantur, ut cibus in illis coctus purus secundum legem comederetur, hinc olla testacea, si quid impuri in illam incidebat, mox frangenda erat; ita enim legimus Lev. XI. 32. 33. *Et res omnis, super quam aliquid eorum (sc. animalium impurorum) post mortem suam ceciderit, immunda erit, ex quocumque sit genere instrumentorum ligno, aut veste, aut pelle, aut sacco, denique instrumento quolibet eorum, quibus sit aliquod opus: in aquam inferetur, & immundum erit usque ad vesperam, deinde mundum futurum est. In quocumque autem eas testacea aliquid eorum ceciderit, omne, quod intra ipsum fuerit, immundum erit, ipsum vero frangite.* Hinc in ollis, quibus gentes vicinæ ad cibum parandum utebantur, ob impuritatem coquere Judæis illicitum erat.

§. 36. Vates speciatim exprimit ollas in Jerusalem & Juda: Hierosolyma (uti omnibus notum) Judææ erat Metropolis, sanctitate super omnes alias urbes affurgens, incolis dives, maxime tempore festorum tum enim omnes feederati & juxta legem puri confluebant atque in conspectu Dei læti festum agebant. Multitudini incolarum, vasorum cibalium, ollarum maxime, respondebat numerus. Videntur hæc alias in Judæa puritate superasse, non solum, quia urbs sanctior, unde קדש קדשים ארץ אֲזַחֵסֶנְךָ sancta urbs audit, sed & quia sanctiores in illa parabantur cibi & comedebantur, quod in alia Judææ urbe concessum haud erat. חוה ושוק של שלמים והמורים מן התורה מהמורים מאיל נזיר ובכור נהמה שהורה והביכורים אילו אינן נאכלין אלא בירושלים In Hierosolyma tantum vesci licitum erat pectore & armo pacalium, de illo, quod a sacrificio laudis oblatum nec non quod ab ariste Nazærei oblatum, pecudis pura primogenito & primitivum. Maim, in tract. ביכורים c. i. Et hæc forsitan ratio, quare Propheta præmittat ollas Hierosolymæ ollis in Juda, sive reli-

tur, in regiminis statu non ponatur, sed semper subintelligendum est nomen אלהי quod frequenter apponitur, uti Amos. VI. 8. 14. & alibi, Transeo argumentationem ex Rom. IX. 15. Jac. V. 4.

§. 40. Deo autem exercitus adscribitur, quoniam 1) ipse Dominus caeli & terræ, qui cum iis, tanquam suo exercitu in Ordinem disposito & ad ministerium parato, facit quicquid vult Neh. IX. 6. 2) præsertim autem ei adscribitur exercitus ex hominibus, nam ipsos, qui per peccatum ad castra Satanæ transferunt, & vasa iræ natura exstiterunt, per Jesum Christum in Sp. S. ad se trahit, ut sub principe exercitus Dei tanquam milites subditiferviant, ideo Ecclesia exercitus nominatur Jer. III. 19. talis hoc in loco Ecclesia per ollas Deo consecratas præfigurata proponitur, uti inferius dicemus.

§. 41. Quoniam ollarum proprius usus, utin iis cibis ad comedendum paratur, additur: & venient omnes qui sacrificare volunt & sument ex illis & coquent in iis. Propheta loquitur de iis, qui sacrificare volunt. Verbum וכה notat pecudem ad convivium mactare & mactatam in convivio edendam præbere, ita de Elia dicitur 1. Reg. XIX. 21. Refertur hæc vox ad sacrificia sub V. T. & destructionem atque mactationem animalis includit, quæ peragi poterat tum per personam privatam tum per publicam, postquam enim ille, qui sacrificare volebat, animali mactando manus imposuerat, illud occidendi potestatem habebat Lev. I. 3. 4. huc spectat testimonium quod Cl. D. Præses in eruditissima dissertatione de functionibus Laicorum circa victimam, ex Jos. Antiq. I. 3. C. 10. P. 91. edit. Colon. profert: Ανὴρ ἰδιώτης ὀλοκαυτῶν θυρίτων ἤτοι ἀπρίων ἤτοι ἕκαστον Vir privatus holocaustoma factururus mactat bovem agnum & hædum: mactabant quoque Levitæ, uti videre est 1. Chron. XXXV. 6. Sacerdotes verò mactasse extra dubitationis aleam positum Lev. XVI. 11. hinc Mischna mentionem factura functionum Sacerdotum circa sacrificium jure secundæ fortis addit מי שוחט quis mactaret וימא cap. 2. §. 3. ideo Bartenora ad c. III. §. 1. tract. תמיד inquit: אע"פ דשוחט כשרה כור תקנו בה פייס דתהלת עבור' התמיד היא וחכיבה להו או לא ישילו פייס אתו לאנעווי עלה ואתו בה ליה ליה licet mactatio legitima fuerit, sibi per alienum (qui non erat Sacerdos) constituerunt tamen eifortem, quoniam mactatio-

tioministerii sacrificii jugis initium erat, quam vehementer amabant, quare dissidii praeveniendi gratia sortem projiciebant, mactatione facta pellem detrahebant, dissecabant, abluebant, sacerdos quidam sanguinem excipiebat, & ad altare diversimodè spargebat ignem ad aram adferebat, sed non permittit institutum nostrum, plura de his differere, itaque lectorem ad jam laudatam dissertationem ablego, cui addi potest disputatio de functionibus sacerdotum circa victimam, quæ nobis hæc omnia prolixè & solidè tradunt.

§. 42. Non tantum personæ, sed & earum officium indicatur, & sument ex illis & coquent in illis, vel uti Drusius reddit, sument ex illis postquam coxerunt in illis, prius enim coquebant, postea ex olla extrahebant carnem, ita per postquam vertendum Jos. vii. 25. **וַיִּשְׂרוּ אֹתָם כַּאֲשֶׁר וּסְקֹלוֹתָם** & combusserunt illos postquam illos lapidaverant. לקח (uti notum) notat sumere, accipere, & כֹּשֶׁר quando de Messe dicitur significat maturescere, Joel. III. 13. Porro usurpatur de coctione, sive nunc fiat assando Deut. XVI. 7. 2. Chron. XXXV. 13. sive elixando; posterior tamen significatus sapius adhibetur. Coquere autem pro diversitate sacrificiorum poterat, vel Plebejus Deut. XVI. 7. vel Levita 2. Chron. XXXV. 13. vel Sacerdos Exod. XXIX. 31. ubi Moses, qui Aharonem & filios ejus sanctificabat, tanquam sacerdos considerandus: & in Ezechielis templo Sacerdotibus locus coquendi destinatur Ezech. XLVI. 20.

§. 43. Quæ nunc ad litteram exposuimus, etiam mysticè explicanda: supra diximus ollas in domo Dei adumbrare fideles: non autem eadem sunt ollæ in priori membro, quæ in posteriori, quasi in primo membro concisè prolata in secundo plenius exponantur: Nam in illo dicuntur ollæ in domo: in hoc in Jerusalem & Juda; prædicatum quoque aliud quid indicat, nam illæ dicuntur cræterum instar coram altari, hæ simpliciter sanctæ. Arbitramur itaque notari quidem fideles, sed non tanta donorum Sp. S. mensura repletos, uti priores nec ad tam excellens ministeriū ordinatos ut illi.

§. 44. Intelligenti ergo fideles gregarii ab infidelibus sive ollis gentium separati, sanguine Christi sanctificati, se ad solius Dei, Regis potentissimi, nutum sistentes, variis fratrum usibus inservientes; nam 1) dicuntur ollæ in Jerusalem & Juda sanctæ, quibus indi-

catur

catur verbis, has ollas esse membra Ecclesie (cujus Jerusalem & Juda ob cultum & sanctitatem præ aliis locis typi erant) quæ lavacro aquæ per verbum sanctificata, non maculata; sed sancta & inculpata sunt: 2) propheta ait *has ollas sanctas fore Deo*: i. e. Deo vero, non aliis Diis Sancti erunt, fideles soli Deo adhærebunt & fervient, sanctificati per sanguinem Christi & Sp. S. se ipsos Deo consecrabunt tradentque, 3) *sancta erunt Domino Zebaorh*: i. e. se ipsos fideles sistent, ut sub Christo Archiduce salutis contra hostes animæ bellum gerant, ino quia hæ ollæ sanctæ Deo exercituum prædicuntur. Prædicatur simul multitudo, [quam exercitus præsupponit] & subjectio multorum populorum, [hinc etiam non solum ollæ in Jerusalem & Juda, verum omnes memoratorum locorum ollæ memorantur, quarum numerus procul dubio in Judæa maximus erat.

§. 45. Non frustranea harum ollarum erit consecratio, nam iis, qui sacrificare volunt, utentur, quales procul dubio sunt spirituales N. T. Sacerdotes, qui non semel ut sacrificantes & Deo per institutionem aliorum sacrificium spirituale offerentes proponuntur: Clare hac de re loquitur Jes. c. LXVI, 20. 21. nam ipsi *sacrificant Evangelium, ut oblatio gentium fiat accepta* Rom. XV, 16. Ipsi enim *veniunt*, ad Christum appropinquant, vera fide accedunt, cum promptitudine Evangelium proponunt, ut gratum in gentibus odorem efficiant: hi sumunt ex vasibus & coquunt in illis, vel sumunt ex illis postquam *coxerunt in iis*: quibus verbis nos docet Propheta 1.] Ecclesie Doctores in fidelibus sive vasibus misericordie doctrinam Evangelii paraturos, postea ex illis carnem sacrificiorum spiritualium sumturos, ut comedant & coram mensam stratum habeant, fructu operum suorum vescantur, & ita impletur in his illa Jesaiæ LXI, 6. prophetia, Sacerdotes Domini vocabuntur & ministri Dei nostri dicentur, gentium opibus vescentur & earum gloriam prædicabunt. 2.] Hæc vatis mens est: sc. non cessabunt Ecclesie Doctores, donec per continuum verbi divini ignem, & perpetuas fidelium meditationes aquæ fervidæ instar ebullientes, sermonem Dei quasi in substantiam illorum mutarunt & eos zelo igneo impleverunt.

§. 46. Interim neminem fugit Judæos hæc verba exponere de templo tertio ædificando & sacrificiis restaurandis temporibus Messia; ita celebres in illa gente Magistri, uti jam ex eorum libris monstrabimus, scribunt: Rab. David Kimchi והיה הסירות נבית ה' כמורקים פי' רבים כמורקים וכן תרגם וינתן סגיאין כמורקין כמו שיהיו רבים המורקין נבית ה' לזרוק בהם הדם כי הזובחים יהיו רבים כי כל הבאים לחוג יבואו זבחים: והיה עוד ירבו הסירות לרוב הזובחים כי ל' יספיקו להם אותם שיהיו נבית המקדש אלא כל סיר בירושלם וביהודה יהיו קדש לה' לבשר בהם זבחי שלמים וכשיבואו הגוים הזובחים יקחו מהם ובשלו בהם: (& erunt olla in domo Adonai sicuti crateres,) exponenda sunt de aequali numero craterum & ollarum, ita venit targ. Jonathan סגיאין כמורקין: multæ (ollæ) craterum instar: nam quemadmodum plurimi erunt in domo Adonai pro sanguine spargendo crateres, (quando per multi erunt, qui sacrificabunt, erunt omnes, qui festum celebraturi venient, sacrificia adducent,) ita olla secundum offerentium numerum augebuntur, vis enim in domo Adonai non carebunt, idcirco qualibet olla in Jerusalem & Juda ad coquendum sacrificia Eucharistica Domino consecrabitur, & quando gentes sacrificature accedent, sument ex illis & coquent in illis. Abarbanel הנה להיות לאומים רבים וחסירות נבית באים לחוג את חג הסוכות ירבו הזבחים והסירות נבית המקדש ולפי שלא יספיקו להם הסירות אשר יבשלו בהם במקדש תהיה כל ירושלם להם למקדש ולכן כל סיר בירושלם וביהודה יהיה קדש לבשר בהם זבחי שלמים וכאשר יבאו הגוים החוגגים יבשלו בהם: ecce multi erunt populi, qui venient, ut tabernaculorum festum celebrent, ideo sacrificia & olla in domo sancta multiplicabuntur, & quoniam non sufficient ipsi olla coquendi in Sanctuario, tota Hierosolyma pro Sanctuario putabitur, ideo omnis olla in Jerusalem & Juda sancta erit ad coquendum sacrificia Eucharistica, & quando gentes dies festos agitururi venient, coquent in illis.

§. 47. Falsam esse Judæorum opinionem paucis probabimus & i. quidem ex ipsa textus nostri [ex quo cultus restaurationem confirmare conantur] prophetia: Vates prædicit ollas similes fore

crateres

crateribus coram altari: jam si considerabis crateres & ollas, quæ olim sanctitate à se invicem distinctæ erant, dum illi has superabant, videbis non legis restorationem sed potius immutationem doceri: dein omnes olla in Jerusalem & Juda sanctæ erunt Adonai Zebaoth, & omnes, qui sacrificare volunt venient & sument ex illis postquam coxerunt in illis: ita autem ex hoc loco argumentantur, mentio fit ollarum, sacrificantium, Hierosolymæ & Judæ, quæ omnia legis restorationem innuunt; sed hoc nihil pro iis probat, nam an unquam sub V. T. omnis olla in Jerusalem & Juda sancta fuit? minimè, potius concludere quis posset discrimen ollarum abolendum esse, quod non legis observationem, verum potius immutationem docet. Porro noster textus prorsus nihil habet de sacrificiis carnalibus, alias ipsis destinasset locum, qui templum extra quod offerre Israelitis non concessum erat. Sed inquit Abarbanel, quoniam non sufficient ipsi olla coquendi in sanctuario, tota Hierosolyma pro sanctuario erit: Verùm tali modo lex non servatur, sed aboletur, quoniam sub V. T. non nisi unicum sanctuarium erat: dein quare non etiam de tota Judæa docet, quod de Hierosolyma prædicat, cum tamen ejusdem sanctitatis futuræ prædicantur olla in Jerusalem & Juda? 2] Sacrificia alligabantur ad terram Canaan & templum Hierosolymitanum, quum autem tam terra quam templum, in quo Deus ignem & focum habebat, anathemate percussum sit, atque Deus nullibi ejus reedificationem promittat certò concludi potest, sacrificia in æternum abrogata esse, licet Judæi, præsertim Abarb. ad Hag. I, 9. Tertium effingat: imo meliori Ecclesiæ statui non conveniens esset ad unum locum alligari, vel quomodo aliàs nomen Dei in universa terra magnum esse potest, nisi in toto orbe manifestetur atque celebretur. Eleganter hac de materia loquitur Malachias cap. I, 11. ab ortu solis usque ad occasum magnum erit nomen Dei in gentibus & in omni loco suffimentum offeretur nomini meo & munus purum quia magnum nomen meum erit in gentibus, ait Adonai exercituum, sub V. T. suffimentum non nisi in templo adolere licitum erat, hoc in loco autem promittit Deus, in omni loco suffimentum purum accendendum esse, & si ab ortu solis usque ad occasum nomen Dei magnum in gentibus, quomodo ad Hierosolymam adstringi potest, certè

im-

impossibile esset, ut omnes gentes ex quatuor mundi plagis Hierosolymam ascenderent. 3.) Cui usui sunt sacrificia, ipsa enim peccata expiare nequeunt, in quibus tamen peccatorum remissionem quaerunt Judæi, nam impossibile est, ut sanguis bestiarum peccata deleat, plena expiatio ad Messiam aservata atque per ipsum præstanda, hinc Pl. XL. 7. 8. *victimis & ferris non delectaris, holocaustum & sacrificium pro peccato non petis, tum dixi, ecce venio, in volumine libri scriptum de me: ad faciendam voluntatem tuam oblector, & lex tua in medio viscerum meorum.* ex Pl. L. 7-15 23. 4.) denique ipsi Judæi, saltem nonnulli, nobiscum legis abolitionem credunt, vel quid magis fugiunt quam esum porcorum? tamen dicunt Messiam illum restitutum, quod Hornbec. in tract. de convertendis Judæis libr. 7. c. 1. p. 465. testimonio ex Abarbancele probat: *dicunt sapientes laudatæ memoria, quare vocatur nomen ejus חזיר h. c. porcus? quia Deus restitutus est להחזיר eum ad Israelæm:* huc quoque valet illud, quod ex Elia Levita citari solet, quod duobus millenariis mundus ante legem, duobus sub lege, duobus sub Messia faturus sit, quum autem priora 4. millenaria ad finem perducta sint, Messias manifestatus atque lex abolita est.

§. 48. Sed, ne tantum Judæos convincere videremur, Judæorum refutationi quædam argumenta, quæ Christianos in veritate confirmant, subjiciemus. 1.) finis sacrificiorum erat, ut essent typi sacrificii Jesu Christi, cum autem antitypus venerit, cedere debet typus, sive sub V. T. peccata Judæ exarata erant in tabula cordis eorum & ad cornua altarium, nunc autem postquam peccata obfignata, & iniquitates expiatae sunt, æterna autem justitia adducta, sacrificia & festa cessant; Typos autem in Christo impletos esse, jam multi ex nostris Theologis contra Judæos demonstrarunt. 2.) Lex pædagogus erat ad Christum, quum autem Christus jam dudum venerit, Ecclesia à Pædagogis liberata est Gal. III. 24. 25. IV. 1. &c. 3.) Per sacrificia populus Israel præter alia statuta à reliquis populis discernebatur, quum autem hoc discrimen sublatum sit, sublatus simul est finis, nam jam nomen Dei inter gentes, quæ purum fertum obtulerunt, glorificatum est: 4.) Persona, quæ sub N. T. sacerdos, Christus solus est, qui ex tribu Juda, non Aharonis, non habet successores uti Aharonici, & hoc argumento Paulus ad de-

E.

mon-

monstrandum legis abolitionem Hebr. VII. utitur §) fœdus gratiæ sub V. T. obfignabatur per sacrificia, pangebatur in monte Sinai, Deus autem Ecclesiæ N. T. aliud fœdus à Sinaitico (non quidem quoad substantiam sed modum obfignandi & Oeconomiam) distinctum pollicetur Jer. XXXI. 6) Deus gravissimè illos reprehendit, qui sub N. T. sacrificant Jes. LXVI, 3. & quid opus multis hanc nostram veritatem firmare argumentis, quum jam 7) Apostoli in concilio Hierosolymitano Act. XV. & Paulus in suis epistolis præsertim autem in illa ad Hebræos id præstiterint.

§. 49. Sequitur nunc tertia Dissertationis nostræ pars, quæ in his verbis: *Et non erit Cehabannus amplius in domo Adonai Zebaoth die illo.* Vocabulum כנעני ortum habet à כנען Canaan & hoc, ut putat Doctissimus Hillerus, ex כנע humiliavit & ענה depressit, quæ ratio nominis optime quadrat, nam Canaan nepos Noachi Gen. X, 6. forsan quia peccatorum patris sui vestigia secutus, ab Avo suo maledicebatur atque cum posteris suis servus servorum fratrum suorum constituebatur Gen. IX. 25-27. qualis status humillimus; Ab hoc Canaane Hettæi, Hevzii, Jebusæi, Perizæi, Amorrhæi, Gergesæi &c. qui uno nomine Cananæi dicebantur, ortum ducunt. Vox hæc כנעני in sacris plurimum, si non semper, posteros Canaanis notat. Sunt tamen qui hoc præsertim in loco potius mercatorem indicari putant, nam quoniam Cananæi exprimis, qui mercaturam excoluerunt, habentur, factum ut communiter mercatores hoc nomen sortiti fuerint.

§. 50. Priorem notionem defendit Joseph Kimchi, uti filius ejus Dav. Kimchi ad h. l. refert ואחר פירוש כי על גבעונים אמר שהיו חושבי עצים ושואבי מים כבית המקדש להיו שהיו עור כי מגרולי הגוים יהיו עובדי הכהנים וכן פי וגם כנעני ממש אין לא מעם כי זאת המשפחה איננה ידועה היום *Dominius parens meus b. m. explicat de Gibeonitis, qui ligna secabant & aquam in templo hauriebant, sed non ulterius erunt ibidem, nam gentium magnates sacerdotibus servient; sic quoque intelligit verba, sumam ex illis pro Sacerdotibus & Levitis Jes. LXVI, 21.* Hujus vestigia legere videtur Drusus ad h. l. quos Aben-Esra refutans ita scribit והמפרש כנעני ממש אין לא מעם כי זאת המשפחה איננה ידועה היום qui Cehabannus proprie exponit, non habet verborum sensum: talis enim familia hodie non reperitur.

§. 51.

§. 54. Affurgians ad secundam, quæ, uti vidimus, plures habet patronos. Nihil quidem legimus, Deum, ut mercator in domo sancta esse, ordinasse, attamen posteriori tempore, tum cultus facillitandi tum turpis lucri cui inhiabant gratia, negotiatores in templo fuisse, tam monumenta sacra quam Judaica probant. Illa Joh. II, 15, ejecit Christus ex templo τὰ ὑφέλατα καὶ τὴν τράπεζαν καὶ τῶν κολλυβιστῶν ἐξέχευε τὸ κέρμα καὶ τὰς τραπέζας ἀνέστρεψε καὶ τοῖς τὰς ἀφεισεργεῖς πωλοῦσιν εἶπε. Ἄρατε ταῦτα ἐκτεῦθεν. Μὴ ποιεῖτε τὸν οἶκον τοῦ πατρὸς μου οἶκον ἐμπορίου. **DOMVM NEGOTIATIONIS.** Simillimam habes historiam Matth. XXI, 12, ejecit πάντας τὸς πωλοῦντας καὶ ἀγοράζοντας ἐν τῷ ἱερῷ omnes ementes & vendentes in templo. Hæc: hinc Cel. Lightfootus plurima testimonia ex scriptis Judæorum in horis suis talmudicis & hebraicis ad Matth. XXI, profert, ex quibus pauca ad illustrationem dabimus: recensetur Hieros. Jom Tobh fol. 61, 3, historia de Bava ben Buta: *Veniens quadam die Bava ben Buta in atrium, vacuum pecoribus illud reperit. Desolentur, inquit ille, domus eorum, qui desolatam reddiderunt domum Dei nostri. Accersivit 3000 oves ex ovibus Kedar, & post examen, an absque labe essent, eas induxit in montem domus: & Talm. tract. Shekal cap. 3. opus est, ut habeat unusquisque hemiscium, quem pro se persolvat. Cum ergo accedit ad trapezitam, ad siclum mutandum duobus hemiscelia, lucrum ei aliquod reddere tenetur, quod vocatur קולבון [קולבון] duoque cum unum siclum pensant, שניהם חייבין בקולבון uterque tenetur ad lucrum, vel reditum istum etiam persolvendum: tandem Cherithuth cap. 1. halac. 7. והבנינו קינים כירושלם כיריני זהב Venibant aliquando columba Hierosolymis denariis aureis: unde dixit Rabban Simeon ben Gamaliel הזה הכוען per templum hoc, ego non recubabo hac nocte, nisi veneant denariis argenteis, &c. Ingressus Synedrium sic statuit. *Mulier quinque puerperiorum indubitatorum, aut quinque profuviorum indubitatorum teneatur tantum ad oblationem unam: unde venibant columba ipsissimo isto die duobus quadrantibus.* Videntur ergo mercatores ab aliquo tempore in domo Dei fuisse, quod valde indecorum ex domo Dei domum negotiationis facere, vel faltem ibi, ubi soli Deo serviendū, mercatura locum relinquere. Mutandum itaque felicitiori tempore, & non eris ulterius mercator: quod magna cum verosimilitudine*

litudine dicitur, nisi, quod quidam volunt, obftet כנעני nullibi notare mercatorem, attamen non malè huc refertur locus Prov. xxxi, 24. & cætera quæ eandem cum כנעני derivationem habent, loca, Hof. XII, 8. Job. XL, 25. hinc & aliud nomen כנעה mercem notat Jer. X, 17. Non repetam ea, quæ superius ex Rabbinorum scriptis protuli, qui hanc vocem communiter reddunt *mercator*.

§. 55. Vt in transitu moneamus, nihil hic scribitur in gratiam Anabaptistarum mercaturam ex republica Christiana eliminantium: nam 1) hoc in loco non de mercatore in republica politica, sed in domo Dei sermo est 2) Ipsi scriptores sacri, qui mercaturam nullibi prohibent, regulas iustitiam in illa exercendi præscripserunt Lev. XIX, 37. 38. 1. Thess. IV, 6. 3) Cum insigni reipublicæ & hinc etiam Ecclesiæ commodo inserviat, mercatura omnino concedenda, nam per illam nos & posteros nostros alimus, pauperes & Ecclesiam ex superfluo juvare possumus. Fraudem tamen atque nimium lucrum à mercatore Christiano procul abesse debere aliunde liquet, atque quemlibet ratio docet.

§. 56. Restat ut adhuc dicamus de prima. In confesso est vocabulum in textu Cananæum notare Gen. XXXVIII, 2. unde כנעני ארץ terra Canaan à primis incolis qui illam inhabitabant Ezech. XVI, 3. Hi autem Cananæi, qui more aliarum gentium Idololatæ, inter & circa Judæos habitabant, iis maximè noti erant: unde factum, quod & aliæ gentes verum Deum non cognoscentes hoc nomen Cananæorum in latiori usurpatione fortitæ fuerint. Prorsus, quod contigisse novimus vocabulo כנעני, quo omnis à fide Judæica alienus venit, sive sit ex Latio, sive ex Græcia sive alia aliqua ab infidelibus inhabitata regione oriundus.

§. 57. Gens Cananæa Judæos hostili animo persecuta est, hinc & eorum sacra contentim tractavit. Ea quoque sceleratam agebat vitam, hinc hæc vox etiam videtur notare pravos & sceleratos homines, ideo Judæi ob morum pravitatem & sceleratam vitam, in qua gentilibus similes erant, ortum à terra Cananæorum duxisse dicuntur, Ezech. XVI, 3.

§. 58. Ex dictis itaque significatus satis certus, superest tantum, ut probemus Cananæos in templo tempore Zachariæ vel ante ipsum vel

vel post ipsum fuisse: dicitur enim in textu *non erit ulterius Canaanus in domo Adonai Zebaoth*: E. prius erat: nam 1) à tempore Josue in tabernaculo & postea in templo erant Gibeonitæ, qui nati ex Canaanis Jos. IX, 27. 2) Plurimi ex gentilibus, maxime ex Canaanis, templum Hierosolymitanum conscendebant, quo respicit Salomo 1. Reg. VIII, 41. 42. Præterea 3) post captivitatem Babilonicam quando tantam sacra sua occultandi & gentiles à monte templi abigendi licentiam non habebant Joh. XII, 20. Credibiliter gentes Judæis in templo sæpissime graves fuisse, & eos in cultu impedivisse, taliaque loca intrasse, quæ sanctiora habebantur, quam ut ab Ethnicis calcarentur, quæ ratio fuit exstructi muri intergerini, ut intra illum nullus alienigena intraret: huc spectat testimonium, quod Cel. Dn. Hottingerus in Goodvv. M. & Aar. cap. de templo, annot. 14. ex Jos. L. VI, 14 p. 359, habet: sc. murum intergerinum erectum fuisse præsertim pro Græcis & Romanis, qui sæpissime templum adibant, ideo columnas illas ἐλλογιῶν καὶ ῥωμαίων ἱερῶν ἵστῶν Ἰερουσαλὴμ ἐπέκειντο αὐτῶν ἀλλοθῶν. *Non debet alienigena in locum sanctum transire.*

§. 59. Non autem indicare vult Propheta, Judæos gentibus ad extremos terræ fines propulsatis, sine impedimento, (quod hæcenus non potuerunt) in templo terrestri cultum sacrificiorum peracturos, minime! nam cultus ceremonialis unico loco monti Moriah alligatus cum statu, de quo loquitur Propheta, stare nequit, etenim prædicitur hoc tempore Dominum Regem super totam terram, Adonai unum & nomen ejus unum futurum, residuas ex gentibus, quæ venerint contra Hierosolymam, ascensuras de anno in annum, ut incurvent se coram Rege Adonai exercituum, & ut celebrent festum tabernaculorum v. 9. 16. sed quæritur, quomodo hæc duo unâ consistere queant: sc. *gentes ascendent Hierosolymam celebrandi festum tabernaculorum: & non erit ulterius Canaanus in domo Adonai Zebaoth?* modo vero attendas ad totum caput & nostrum textum aliaque scripturæ loca, animadvertes hæc duo sibi invicem non contrariari: nam 1) sicuti ille, qui sub V. T. ex Gentilismo ad Judaismum transibat, ulterius non Canaanus habebatur, ita erit sub N. T. qui religionem Christianam amplectetur.

plectetur, nō gentilis sed Christianus putabitur. Notū caput inuit
gentes cū Judæis coniungendas esse, & ex iis unū populum futurū,
cujus unicus Rex Messias, cui⁹ unicus Deus Dominus exercituum;
imō si gentes festū tabernaculorum celebrabunt, certō non amplius
gentes sunt, nam si nulli gentili licitum erat festum tabernaculorum
cum Judæis agere, multo minus sub N. T. gentilis spirituale festum
agitabit, intelliguntur itaque conversi ad Christum, adeoque dis-
crimen illud Judæos inter & gentes abolebitur: 3) *non erit ulie-
rius Cananæus in domo Adonai exercituum*: Dominus qui potens
sufficiens & verus Deus in domo sua spirituali non habebit impuros,
non agnosceret discrimen, idēd Judæos & gentes converteret, ut ho-
mines natura gentes, non Cananæi, sed servi Christi habeantur: fiet
hoc omne in domo Domini exercituum qui domum habet ex Judæis
& gentibus, cuius populus numerosus maximē: 4) alia scripturæ lo-
ca conveniunt, uti totum cap. XI. Jesaia: Jes. LXXV. hinc Christus
non solum Judæorum; sed & gentium lux Jes. XLIX, 6. adeoque
gentes non disjungendæ, sed potius cum Judæis coniungendæ, ut
ex iis unus populus fiat, quod implementum abunde probat.

§. 60. Ea, quæ eventura juxta vatem, exposuimus. Exponen-
dum nunc quoque tempus, neque enim priora certō nosse possi-
mus, nisi tempus, in quod incident, cognoscamus, quoniam autem
id probe nosse interest, Vates duabus vicibus in duobus comma-
tibus indicavit ביום הרוח *in die illo*: Notum interdum ביום pro
die ex 12. horis, vel pro die & nocte vel pro anno accipi; in scriptis
prophetarum jam totum N. T. tempus, jam ejus initium, progressum
aut finē notare: hoc in loco de toto tempore N. T. intelligendū esse
existimamus, adeoque notat longum aliquod tempus. Deo enim bre-
vissimum tempus, quale dies, est, quod nobis longissimum videtur;
hanc autem notionem valere, facile subiecta materia docebit, ceu
quæ longum exigit tempus. Inscriptio phalerarum, sanctitas
Adonai, & alia quæ sequuntur ad breve tempus restringi neque-
unt. Dein Phraseologia docet intelligendum esse tempus nota-
bile, quod nemini, qui præclara numinis opera novit, ignotum,
ceu quod notissimum insignitur: *in die illo*: hac præprimis uti-
tur Zacharias noster c. III. v. 10. XII, 9. 10. XIII, 1. XIV, 1. de N. T. aut par-
te ejus loquens. In hoc nostro loco, de N. T. accipimus, quem
admodum ex contentis & nexu clarescit; festum illud tabernacu-
lorum

torum, de quo in antecedentibus, jam initium sumserat post V. T. abolitum, & durat usque ad finem mundi, cum hocce autem festo tabernaculorum textus noster connectitur, ad docendum hæc eodem tempore implenda esse.

§. 61. Vaticinium hoc (uti superius §. 18. ostendimus) temporibus Maccabæorum impletum esse, Illustris Grotius existimat, sed sine causa: etenim 1) series & connexio verborum aliud indicat: nam jam c. XIII. de Messia passione prædixerat Vates, hancce sequitur plaga, quæ statim post Christi tempora animadversa, porro pergens ostendit ultionem Dei in hostes inferendam, cum qua connectitur conversio gentium ad festum tabernaculorum confluentium, quod certò non sub secundo templo impletum, nam eo tempore nomen Dei non unicum erat, neque in reuertes plaga animadvertenda adimpleta. 2) Imò ipse textus noster Grotium referendum vel non: posterius dici nequit, verba enim & in die illo super phaleris equorum erit sanctitas Adonai &c. ad unum diem referuntur: prius ergò probandum, quod ipse Grotius intermisit. Neque hoc vaticiniorum implementum monstrare, si quis prophetiæ pluribus partibus constantis unam aliquam, non servato reliquarum nexu in historia consimilem detegit.

§. 62. Tandem nostrum est verum vaticinii implementum monstrare. Impletam esse hanc prophetiam nullus dubito, quod clarescit ex sequentibus 1) ex nexu nam ab initio capitis XIV. vates prædixerat excidium Hierosolymitanum sub Tito, conjungitur cum in idem tempus incidens gentium conversio: v. g. *Adonai Rex erit super totam terram, die illo erit Adonai unus & nomen ejus unum: quæ verba de regno universali accipi nequeunt, nam tale regnum jam habebat Deus ante Zachariæ tempora à primordiis mundi. Necessè itaque, ut exponatur de gratioso regimine, quò prius Judæi regebantur, quomodo probè convenit cum illo Pauli Rom. III. 29. 30. An Judæorum Deus solum? annon & gentium? certè & gentium, siquidem Deus unus est. Quod series eviderenter probat, quando de gentium fidelibus ait Ps. 16. *ascendent de anno in annum, & incurrens se honorem exhibentes Regi Adonai exercituum, & ut celebrent festum tabernaculorum,* eodem tempore infideles gravissimis*

vissimis judiciis affligendos esse prænuntiat vates, cum quibus no-
stra quæ jam explicavimus verba, conjunguntur 2) Verba hæc li-
teraliter accepta, sensum exilem, quique implemento destituitur,
fundunt: vel quis ad literam exponet: *in die illo phaleris equorum*
inscribetur sanctitas Adonai? an voces phaleris equorum inscriptæ
sanctitas Adonai, tantum apud Deum, ut de iis pluribus ante
seculis Ecclesiam solari voluerit? certè non: neque Sp. Sancto, qui
sapientissimus & spirituali cultu delectatur, ollæ testaceæ aut me-
tallicæ curæ sunt, ut de iis populum suum edocere voluerit, eas in
numero & sanctitate crateribus coram altari similes fore, neq; indi-
care volebat Deus ollas culinarias in Hierosolyma & Juda eandem
sanctitatem habituras, quam illæ in templo olim habebant. Et si
literalis obtinet sensus, ubi quæso implementum? ubi ollæ, cra-
teres, altaria, templum, quod à tanto tempore cum urbe devasta-
tum, etiam hæc & alia plura sensum mysticum extorquent: Se-
cundum supra propositam verborum explicationem non alius nisi
mysticus locum habet sensus.

¶ 63. Supra diximus verba *super phaleris equorum erit sancti-
tas Adonai* gentium conversionem prædicere, sive gentes, quæ
prius idolis serviverunt, & idolorum nomina maxime in bello, e-
quorum phaleris inscripserunt, nunc ad Deum conversæ in Deo
gloriabuntur, illi, qui prius contra Ecclesiam bella gesserunt, pro
illa fortiter militabunt. Haud difficile esset vaticinii implemen-
tum per seculorum decursus indicare. Mox ab initio Præconii
de Jesu Christo gens Samaritana, quæ hostiliter tractavit Judæos,
inimicitiam deposuit & Jesu credidit. Ex Ethnicis conversis pri-
mus Cornelius Centurio, qui procul dubio prius invocato falsi
numinis sui auxilio bella gessit, ei que confidit, qui postea tan-
dem ad Deum verum convertebatur: hunc innumeri alii secuti
sunt Act. X, 1. 44. 45. XIII, 48. 49. XVIII, 8; non solum Judæi,
sed & gentes omnia, quæ possidebant, Deo consecrabant;
Apostoli, ut omnis terra cognitione sancti Israelis completeretur,
inter præterea se dividebant: *Thomas Parthos, Martheus Ethio-
pes, Bartholomæus Indos citiores, Andreas Scythas, Johannes
Asiam, Petrus Pontum & Galatiam, Bythiniam & Cappadociam in
suam fidem redigunt, docentque ut Regi vivo & immortali pareant.*
F
uri

uti habet Polyd. Verg. Libr. VIII. c. 7. ex Eusebio. Etiam Persis, sub quorum imperio Zacharias vixit, & Medis aliisque populis Thomam Evangelium annuntiasse Sophronius refert. Vide præter alios Ittig. S. C. H. E. I. S. quod quoque Cel. Momma in sua Oeconom. L. 3. c. 8. §. 197. testimonio ex Hieronymo monstrat: *Thomas Apostolus quemadmodum traditum est nobis, Parthis, Medis & Persis & Germanis, & Hyrcanis & Bactris, & Magis predicavit Evangelium Domini.* Unde Orientales Christiani S. Thoma dicti. Et licet eo tempore clam atque in cœtibus privatis nomen Christi professi sint, tamen Deus postea cursui Evangelii benedixit, ut non solum Religio Christiana per totum Imperium Romanum tuta publicaque esse posset, sed & mox Gentilismus Imperatorum maximè delapsus, & Christi Evangelium uno nomine receptum. Lœca falsorum Deorum cultui destinata Christianis dabantur, templa, Gymnasia, reditusque Sacerdotum Ethnicorum in Christianorum Ministrorum usum convertebantur. Imò milites refractarios & in fidem S. S. Trinitatis jurare negantes, ex castris rejecerunt, & in pagos extruserunt: vide *Magni Horring. Hist. Eccl. p. 159. 160. B. Avunculi mei §. H. Suiceri Chronologiam S. N. T. p. 322.* An non hoc phalarise quorum, quæ prius nomen falsorum Deorum præ se ferebant, insculpere SANCTITAS ADONAI: Quod dein attinet: *olla in Domo Adonai erunt craterum instar coram altari, & omnis olla in Jerusalem & Juda sancta erit Adonai Zebaoth, & venient omnes, qui sacrificare volunt & sument ex illis & coquent in illis.* Si à primis Ecclesiæ incunabulis ad nostra tempora usque attendes, hujus rei veritatem confiteberis. Judæi & gentes judiciis referti, & quasi igni impositi multis & variis cruciatibus cruciabantur, cogita quæso, fata illa, quæ omnis ignis ætium ardore superabant, quæ tamen sustinerè debebat Ecclesia: incendium unquam post alterum sequebatur, gravissima semper ac plurimæ persecutiones Ecclesiam premebant. Non aliter fideles erant ac ollæ vel caro igni imposita, *multi crucibus affixi aut flammausti. Plerique in id reservati, ut cum defecisset dies, in usum nocturni luminis urerentur,* uti Sulpicius Severus de Christianis tempore Neronis scribit L. II. c. xxix. ita Joh. Evangelista in oleum igneum demersus, salvus tamen emeruisse dicitur. Qui quidem ignis illos

ussit;

uffit, sed non combuffit; fideles ollæ, quæ ignis vim perferunt, illo mundantur, imò ita gratissimum percoquant cibum. Quod fatum commune quidem omnibus fidelibus, hinc omnes ollis affimulantur. Omnes *ἅγ. ποικίλ. θλι. πειρ.* per multas tribulationes in regnum Dei ingredi oportet: Actor. XIV, 22. & ita *δοκιμασθή. ραι πειρ.* Magis tamen ollis in domo Dei, hoc est fidelibus pastoribus aliisque, qui supra gregarios eminent, qui cum Apostolis 1. Cor. IV, 9. *Deus nos spectandos proposuit ut bñdix. a. tibus ut morti addictos.* Nam spectaculum facti sumus mundo & Angelis & hominibus dicere possunt. Hi enim in persecutionibus præ aliis ad supplicia ducebantur, sanguine suo sanguinem Jesu Christi pretiosum ducebant, atque ita crateribus coram altaris similes erant, tum quia fide apprehendunt sanguinem filii Dei, tum quia proprium coram Deo ostendunt. Sed & gregarii ollæ sunt, quum omnes horam tentationis, ignem explorationis subire debeant in omnes τὰ εἶδη τῶ πονηρῶ τὰ πειρασμῶν jacentur Eph. VI, 16. Plurimas nomine omnium ollarum in Hierosolyma & Juda Vates prædicit. Quantus conversorum ex Judæis & gentibus ad Christum numerus sit quilibet novit ex Actis Apostolicis, Epistolis Pauli ad Romanos, Corinthios, Galatas, Ephesios, Colossenses &c. & ex Historia Ecclesiastica. Excitati quoque sunt Apostoli, Doctores, pastores, qui in ollis his spidium cibum coxerunt, resipiscentiam, fidem aliasque virtutes non absque afflictionibus produxerunt atque ita Deo & sibi jucundam escam pararunt. Nec hoc de primitiva Ecclesia tantum intelligendum; sed & omni subsequente, præsertim etiam ante & post Reformationem, accenso à sacrificulis Romanis vehementi igne, qui hunc habuit usum, ut mundarentur ollæ in domo Dei Hierosolyma & Juda. Quoniam autem ab aliquo tempore ollæ sordes attraxerunt, tempore Deo soli noto alius incenditur ignis, atque in majorem, quam nunc est, Ecclesia perducetur statum. Prædixit tandem Vates: *non erit Cananeus in domo Adonai Zebaoth* & hæc verba impleta, nam postquam Christus ad gloriam evectus, Apostolos mittens ad 4. mundi plagas Ecclesiam ex Judæis & gentibus collegit, impuros & infideles permanentes ab Ecclesia separavit, uno verbo discrimen illud Judæos inter & gentes sustulit, dum ex utraque gente

te ad cultum suum elegit Act. X. 34. 35. scqq. Rom. III. 29. Gal. III. 28. 9. Eph. II. 11-14. Jesus quoque ejecit e mentes & vendentes ex domo Dei, in domum hanc, quam ex adibus precibus destinatis, emporium fecerant, incendit. Ab illo tempore alius famosior mercator in domum Dei irrepfit, qui non oves & boves vendit, sed peccata sub certa pecunia summa. Sed dolus spiritualis mercatoris à pluribus jam detectus & plenius detegitur, quando omnes, qui cum eo mercaturam exercent, destruentur, tum Judæi & gentes omnes convertentur. Hic erit magnus ille dies, quo merx & quæstus meretriciu. Domino sacer erit Jes. XXIII, 19. tum illi, qui multis diebus desidebant nullo Rege, nullo Principe, nullo sacrificio, nulla statua, nullo denique amiculo aut imaginibus, revertentur, quærent Adonai Deum suum, & Davidem Regem suum, & avidi accedent ad Dominum & ad bonitatem ejus Hof. III, 4. 5. tum gentium plenitudo inibit & totus Israel salvabitur Rom. XI, 25. 26.

§. 64. Ita ad finem produximus explicationem, in qua, quia textus prolixiori expositione indigebat, aliquando digredi necesse erat. Haud inconsultum itaque ea in compendio tradere. Audivimus Ecclesiam ex tristissimis fati liberatam iri, nam illi, qui antea hostes Ecclesiæ infensissimi, convertendi erant, hinc de illis dicitur, equorum suorum phaleris inscripturos sanctitatem Adonai: dein illos, qui ollarum instar igni subditi & per afflictionum ignem probantur, consideravimus, & etiam hos perpeffis multis calamitatibus tandem craterum instar sanguine Christi adimplendos esse, ut uti crateres altari, ita & illi Christo propinqui sint: porro docebamur, omnes ollas in Jerusalem & Juda Deo sanctas fore &c. sive etiam fideles gregarios, qui distincti ab ollis in domo Dei, non minus per tribulationem Deo consecrandos esse, ut inserviant Ecclesiæ, & ut Ecclesiæ Doctores parare Deo gratum cibum possint: Dein verba fecimus de vocabulo Canaani, quod secundum quosdam mercatorem, secundum alios hominem gentilem à communione Dei alienum notare dicebamus, etiam illum removendum esse, sive Ecclesiam ulterius non ex Judæis tantum, sed ex Judæis & gentibus colligendam, ideo Cananæum abolendum, sive potius *ἐξ Ἰσραὴλ* Judæos inter & gentes abrogandam, & pacem inter utramque

que gentem colendam esse, ut tanquam unus populus Domino suo seruiat.

§. 65. O felicissima tempora! utinam viveremus digni promissionibus, quæ in nobis naturagentibus impleta: verum si consideramus hodiernum Ecclesiæ statum, miserimum illum deprehendemus, vel ubi illi, qui se suaque Deo consecrant, sunt, an non potius luxuriæ, ventri, quæ possidentur, dedicantur, quæ in usum Ecclesiæ converti debebant, potius in usum communem usurpantur: Licet nos Deus per afflictiones probeat & igni imponat, tamen non meliores reddimur, non aptamur, ut in nobis aptentur sacrificia spiritualia, homines plus (ut sic dicam) diabolo sacrificant, idolo sacrificia coquant, hinc non ollæ sacræ sunt, nec crateribus similes, nec adeo sanguine Christi & fide referti, & licet fidelis Ecclesiæ Doctor coquere velit in ejusmodi ollis, non potest, quoniam non Deo, sed diabolo dedicantur, inimicitia quidem Judæos inter & gentes sublata, verum, utinam non invenirentur, qui flagitiosam Cananæorum vitam agunt in omnibus cupiditatibus carnis & variis sceleribus; sed cetero illi, qui ita vivunt sancti non sunt, ad Ecclesiam domum spiritualem minimè pertinent, Christiani haud habentur, sed homines gentiles imò iis deteriores, quosque majus judicium manet, imò illud, quod antecedentibus textus nostri verbis Ecclesiæ hostibus iudicatur.

§. 66. Idcirco nosmet ipsos purgemus: nam aliàs Deo sancti non sumus, cum Christo uniri nequimus, ad ipsum accedere non audemus, Ecclesiæ bonis non gaudemus, & puri haud existimamur: propterea tradite vos Deo, reddite quæ Dei sunt Deo, omnia ad honorem divinum impendite, bonum Ecclesiæ promote, coquamus in nobis sacrificia spiritualia gratiarum actionis, Sp. fracti, vitæ sanctæ, tradamus nos ipsos Deo, ostendamus nos esse vasa in usum domus Dei sacræ, purgemus corda nostra sanguine Jesu Christi, ejus satisfactionem pretiosam & consolationem nostram habeamus, accipiamus ab eius sanguine, quo digni atque Christum adæquamus, & alios obedientiæ Christi participes facere valeamus, imò cognitionem Jesu Christi in nobis augeamus, id est spiritualiam Sacerdotum informationi nos subijciamus, ut in nobis ipsis grata paretur esca, & si commodum suum inde habeant, sepa-

re-

remus nos ab impuris, quoniam Christus nos ex Gentilismo ad Christianismum exaltavit, Christianè vivamus, neque in concupiscentia, sicuti gentes, quæ Deum ignorant.

§. 67. Beati, qui præstabimus hæc. Hocce unicum erit nostræ cum Deo unionis criterium, Deus nos sanctificabit, sanguis Christinos puros ab omnibus peccatis nostris reddet, Deo sacrificia nostra in Christo accepta erunt, cum Christo in arctissima communione vivemus, Ecclesiæ membra dignissima habebimur, cognitionem in nobis augebit, Ecclesiæ utiles Sacerdotes constituet, Sanctitati majorem addet sanctitatem, Ecclesiam magis magisque purificabit, donec non amplius erit impurus, imo ab impuris nos separabit, & tandem beatos in æternum prædicabit Deus. Beati ergo, qui puro sunt corde, Deum enim videbunt.

Tandem te, Benignissime Deus, adeo, tibi pro immerita assistentia & gratia gratias ago maximas, velis me, studiaq; mea commendata tibi habere, & mensura cognitionis atque sanctitatis implere, quo dignus habear, ceu vas electum, voluntatem tuam indicare Ecclesiæ: nobis omnibus largire spiritum tuum, peccata nostra nobis remitte, sanctifica nos veritate, quæ verbum tuum, expiatio nos hyssopo, ut mundi simus, abluito nos, ut præ nive albescamus, ne abjicito ô Deus sacrificia nostra; sed gratum in Christo odorem tibi ex iis eligito, animum crea nobis novum, & Spiritum renova intra nos, sanctifica per Spiritum tuum omnes impuros, & ab iis Ecclesiam, quæ domus tua, purga: sanctifica nos totos, & integrum nostrum Spiritum & animam & corpus inculpate conserva in adventum Domini nostri Jesu Christi, fidelis es, qui vocasti nos, etiam efficias, Amen.

Dei præsentia.

ERRATA.

Pag. 15. l. 7. pro suas lege suos: & in eadem pro eas, lege eos, p. 21. l. 24. pro olla in domo, lege olla in domo Dei. in ead. pag. l. 36. pro coquant lege coxerunt & p. 22. l. 1. pro offerunt, obtulerunt. pag. 30. l. 3. pro esse lege esset.

Benevolus Lector hos appositos errores præter alios, quos forsitan in lectione observabit, corrigat.

COROL.

COROLLARIA.

1. **Z**achariam præclaro stemmate natum esse credimus.
2. Qui nobis ostendit Christum habere regnum non terrestre seu carnale, sed spirituale.
3. Sicuti autem regnum spirituale, ita etiam cultus spiritualis est, neque in sacrificiis carnalibus, quæ Judæi expectant, consistit.
4. Licet autem Judæi hanc doctrinam hoc tempore non agnoscant, & ob infidelitatem rejecti sint, speranda tamen eorum conversio.
5. Unicus rex erit יהוה horum ut & gentium qui unus & cujus nomen unum. Minime tamen inde concluditur, unicam tantum Divinitatis esse Personam.

PETRA Prophetiam Pulchram Purèque Pièque
Pertractas: Porrò Pectore Perge Pio,
Persta Præfagos Plenè Peragrarè Prophetas,
PETRA PETRÆ Populum Pascere Plus Poteris,

Pauculis hisce Doctissimo doctæ dissertationis
AUCTORI, Amico suo integerrime
gratulatur

OTTO GULIELMUS THOREJUS,
Stipend. Major, Opponens.

שיר מיוסד לכבוד ולתפארת הבחור נחמד יוחנן קונראד פעלו
ממדינת שווייץ שהוציא אור יקר בדברי זכריה יד' בסופו

יהי מוכן לכו רואה דבר עליון וגם נאה
והוא מה טוב ומה יפה בתוך נביא וגם רואה
חשוק הסוס אשר דבר מצילות סיר כמוקים
נביא עליון וזכריו והוא בן בית עדוא יקים
גאון קרמון אשר השיב לאות מופת לישעיהו
קבר ודאי נאם רחב או דבר נכח ארא
פליאה זאת לכליחונה אשר דבר לעת הנה
ערוב ענין בחור מעם והוציא כר בשכלו זה
לעני ענין בני אמה קדוש השם לכלם אור
דוק מזהר במי נהר חשוב קהר קרב באור

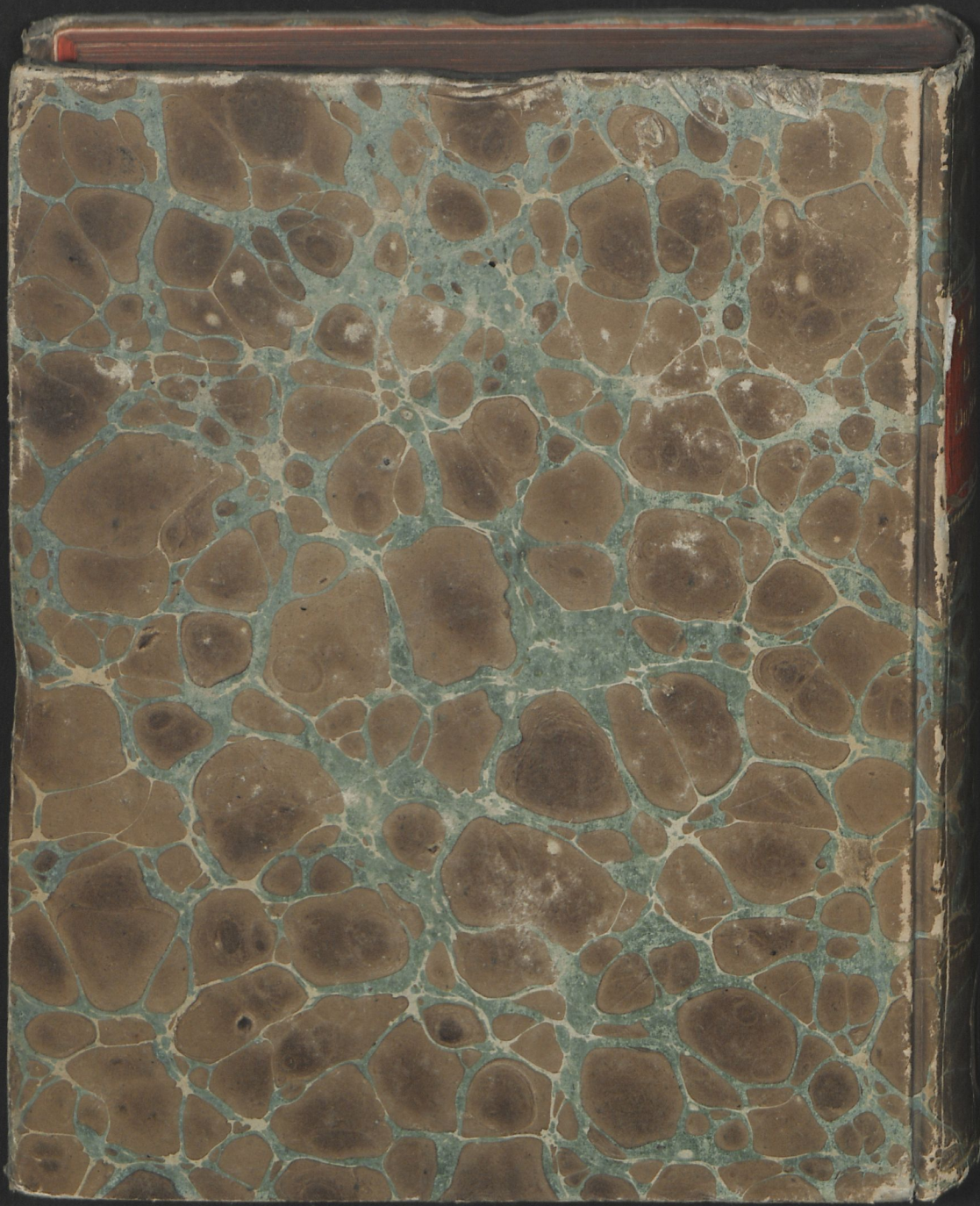
הלא כה דברו מה מפורז הוא יום חמשי ע"ה יא
ער מוקים לפ"ק
גאם המתנודר בן עתה התלמודים אלכסנדר בלא"ה מ'
מוהר ר' שמואל ז"ל כשר דאז פסץ

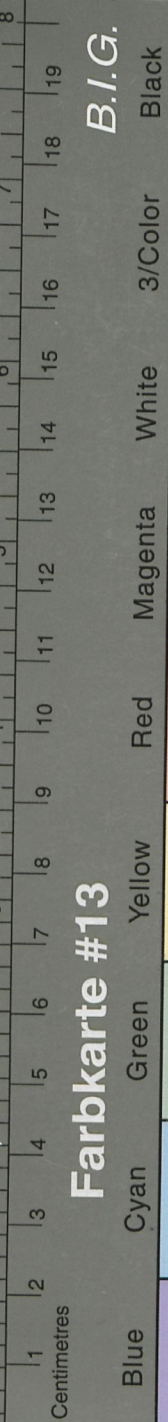

76 4688

X 2284585

MS

קדשת העמים
כימי המשיה

Sive

DISSERTATIO TEXTVALIS

Ad Locum Zachar. XIV, 20. 21,

Quam

בעזרת השם

Sub PRÆSIDIO

VIRI *Plurimum* REVERENDI CLARISSIMI
DOCTISSIMI

DN. JOHAN. HENRICI
HOTTINGERI,

SS. THEOL. & ANTIQUITAT. JUDAICA-
RUM PROFESSORIS ORDINARI, CELEBER-
RIMI, PATRONI, FAUTORIS & Studiorum
PROMOTORIS nunquam non honorandi

In Auditorio THEOLOGICO

Ad Diem 15. Aug. MDCCXI.

publica & placida

NOBILISSIMORUM DOMINORUM
COMMILITONUM

submitteret

JOHAN. CONRADUS *Sels/*
Sangallo Helvettus: AUCTOR.

Marb. Catt. Typis JOHANNIS KURSNERI, Acad. Typ.

